

sobotna priloga

krogi „stabilne nestabilnosti“

O b značilni in pogostnih ocenah, da je gospodarski položaj sredi zapleten in poln navzkrižij, so tudi v tej politični jeseni deležna največje pozornosti prizadevanja, da bi poiskali rešitve, ki bi nas popeljale iz inflacije v stabilen in razgiban razvoj. Takšna prizadevanja so obstajala že prej, materiali in družbeni razvoj je potekal v skladu z lastno logiko in zavestno usmerjenostjo družbenih akcij, toda inflacija je, kakor vedno, zdaj bolj navzoča kot prej, tako da smo se znašli v nekoliko čudnem krogu stabilne nestabilnosti.

V začetku letošnje jeseni, sredi zavzetosti za uresničevanje že prejšnjih stabilizacijskih ali novjših antiinflacijskih programov, pa se začela nekako kvalitativno stanje, situacija, v kateri zveza komunistov kot sinteza subjektivnih faktorjev družbe prevzema večjo odgovornost za reševanje gospodarskih problemov — seveda s samoupravljanjem, s krepitvijo ustavne pozicije združenega dela in vloge delavskega razreda.

Gre za nadaljevanje naše ustvarjalne prakse, ki je prinesla številne dobre rezultate, gre za to, da naj bo zveza komunistov, od združenega dela pa vse do federacije, bolj navzoča pri oblikovanju stališč — obenem z znanostjo in s prakso — in prevzemanju odgovornosti. To je eno pomembnih sporočil z zadnje seje predsedstva CK ZKJ, na kateri so obravnavali bistvene značilnosti sedanega gospodarskega položaja in nakazali najpomembnejše smeri za konkretno delo na področju učinkovitejšega reševanja problemov oziroma uresničevanja sklepev X. kongresa ZKJ ter nadaljnje konkretizacije in uveljavljanja ustavnih načel.

Čeprav so takoj na začetku seje predsedstva poudarili, da ni mogoče sprejeti ne dramatične ne kakršnegakoli olepševanja sedanjega stanja, ker bi bilo to škodljivo, so jasno opozorili tudi na prednosti in navzkrižja tega trenutka. Če pogled v preteklost odkriva našo »stabilno nestabilnost«, bi se moralo videti, da ima to obdobje tudi svoje prednosti — kljub številnim težavam in nepopolnostim — in pomembne pozitivne razvojne točke. Imamo svoj koncept razvoja družbenogospodarskega sistema in kot že sorazmerno razvita država se zavedamo, da se zmeraj premalo izkoriščamo naravne in človeške zmogljivosti. Ze zgrajena faza industrijskega razvoja z vse številnejšimi in vse bolj kvalificiranimi delavci terja od nas novo aktivnost, pri čemer nastopa ZKJ, ko prevzema večjo stopnjo odgovornosti, kot dejavnik spodbujanja in usmerjanja tistih človeških, družbenih in ustvarjalnih energij, ki lahko pripomorejo k hitrejšemu reševanju nakopičenih problemov in nas popeljejo k izhodu, k preboju iz krogov te »stabilne nestabilnosti«.

Na prvi seji predsedstva so med drugim poudarili — ko so opozarjali na potrebo po večji učinkovitosti, odločnosti a tudi odgovornosti ZKJ za gospodarski razvoj — da med govorjenjem o inflacijskih in drugih težavah v raznih delih in organiziranih družbe marsikdaj ustvarjajo in širijo zavest, da bi moral sprejemati rešitve, bolj ravnati, uresničevati sklepe nenehno kdo drug, »tisti zgoraj« ali »tisti spodaj« — in že bi se naš svet in razmere v njem brez noč sprememil, popravili. Te slabe politične, družbene in človeške manire se prenašajo in širijo iz enega političnega in družbenega foruma v drugega in tako naprej. Eni opozarjajo, drugi predlagajo in kritizirajo, tretji mislijo, da predlogi niso dobri, četrti... Obenem pa je v družbi čutili nekakšno iluzorno in fluidno razcepjenost na državo in partijo, pri čemer partija — kot najodgovornejša za vse naše razmere — na primer poudarja odgovornost drugih, sprejema deklaracije in sklepe, potem pa — drugič ali tretjič — opozarja država po svojih organih, zakonskih aktih ipd na nezdelanost sistema, na neodgovornost drugih subjektov in organov ipd.

Šeala najpomembnejše probleme, da bi pravočasno sprejemala nujne politične sklepe in podobno. Eno od dragocenih sporočil z zadnje seje predsedstva CK ZKJ, ki omenja te odnore in iluzije, govori, da je takšne prakse konec in da bomo v sami praksi našli ustrežnejše oblike za večji vpliv ZKJ v delu vseh, od državnih organov do organizacij združenega dela.

Ko so govorili o sprejemanju sistemskih rešitev in uskladenih političnih sklepov na ravni federacije, so poudarili, da mora federacija ustvarjati svoje nove organe in nove oblike odločanja. Sveta ZIS za družbenogospodarski in politični sistem, ki sta veliko storila

kot pobudnika sistemskih in drugih rešitev, pomembnih za vso našo federacijo, ne zadoščata. Hkrati so opazili svojevrsten paradoks: da je stanje v vseh republikah in pokrajinah v glavnem zadovoljivo, toda če ga pogledamo z vidika federacije, je silka nekoliko drugačna, ker se šele v federaciji razodevajo skupne težave, ki jih imamo zaradi velike inflacije, primanjkljaja v plačilni bilanci, pomanjkanja sredstev v zveznem proračunu ipd. Za izhod iz krogov »stabilne nestabilnosti«, ki v naši državi v dobri meri pomeni stabilnost tako političnih kot socialnih odnosov, ob tem pa nestabilnost cen ipd, bo treba bolj kot doslej razčistiti te odnose med federacijo ter republikami in pokrajinami in se izogniti stanju, v katerem

— kot so povedali na seji — se eni zadolžujejo, drugi pa plačujejo dolgove, ki se nabirajo v skupni blagajni. Uveljavljenih odnosov in mnogih podedovanih problemov, strukturnih neskladnosti in drugega pa ni mogoče odpraviti čez noč, kot bi mignil, zlasti zato ne, ker na naše razmere v gospodarstvu in razvoju bistveno vplivajo nemirne, nestabilne in skoraj nepredvidljive razmere v svetu in na svetovnem trgu.

Ker obstaja zdaj že okrog 400 definicij inflacije, kot je znano, in ker je ta nezaželen pojav — ki pa je zmeraj navzoč tako pri nas kot drugje v svetu — neka konstanta tako na obrobju kot v središču številnih krogov »stabilne nestabilnosti«, je očito, da doslej še ni recepta (ki bi ga bili uresničili) o

tem, kako bi jo bilo mogoče na hitro obrzdati. Zaradi tega se zveza komunistov zavzema za ustvarjalni aktivizem vseh. Zahteva, naj vsi prevzamemo večjo odgovornost za pripravljane in spoštovanje dogovorjenih pravil ravnanja, je logična sestavina strategije vseh programov in vseh korakov antiinflacijske akcije. Tudi ko bi delno hitreje premagovali stanje deklarativnosti, opozarjanje na slabo ravnanje in nedelo drugih, zahteve po učinkovitosti drugih, izdelovanje sistema, v katerem naj bi bili zadovoljni tako produktivni kot neproduktivni, in če bi se izognili našim znanim skrajnostim in iluzijam, da je mogoče čez noč resno napredovati na primer v preusmeritvi gospodarstva k pretežno domačim surovinskim virom, a kar brez odločnih prizadevanj za izrazitejše povečanje izvoza in celotne zunanjetrgovinske menjave, ki naj bi jo spremljali boljše izkoriščenost domačih zmogljivosti in večja storilnost, bi se lahko spet znašli v novih težavah in starih napaških, potem pa — post festum — izjavljali, da to ni bilo dobro...

Predsednik ZIS Bijedić je na seji predsedstva napovedal, da se bomo v naslednjem letu ali dveh otepal s še hujšimi posledicami strukturnih nesorazmerij in da se bomo morda znašli v še večjih težavah, kot jih imamo danes. Kajti »pomanjkanje električne energije bi utegnlo resno omejit industrijsko proizvodnjo, a tudi skupno gospodarsko rast«. Bijedić je ponovno opozoril, da smo se vsi navadili živeti z inflacijo in v inflaciji.

Problem je torej — kako bi se vsi odvadili živeti v inflaciji. Kako naj se tega naučimo? S teorijo ali tudi s prakso, s spreminjanjem ravnanjem? »Če ne bomo trošili in več in učinkoviteje proizvajali, nas v prihodnjem letu čaka nadaljnje stopnjevanje inflacije.« Zato je ZIS napovedal tudi spremembe v gospodarskem sistemu — in ukrepe, ki bodo pomenili določeno odpoved nekaterim programom potrošnje in s katerimi se bo začel vsedružbeni, vsejugoslovanski program varčevanja. V tem programu mora dobiti boj za znižanje proizvalnih stroškov enako družbeno težo kot boj za proizvodnjo in storilnost...

Potrebe, ambicije in zmeraj navzoči človeški in drugi egoizmi, tako kakor tudi pridobljene in dosežene pravice in zahteve po večjih pravicah od potrošnje katerekoli socialne ali družbene plasti so povezane z inflacijo, s čezmerno potrošnjo, s potrošnjo, kakršno imajo drugi, bolj razviti. V preteklem obdobju našega razvoja smo prišli do spoznanja, da sta nam potrebni večja socialna stabilnost in solidarnost v družbi, in to smo v dokajšnji meri tudi dosegli. V socialni politiki smo v dveh letih naredili po vsej državi, kot trdijo mnogi, več kakor prej v desetih letih. To je delno element »stabilne nestabilnosti« teh naših razmer, v katerih živimo, delamo in se razvijamo — ob naraščajoči inflaciji. Toda kadar se prizadevanja v boju proti inflaciji povezujejo z večjo odgovornostjo za uresničevanje ustave ter za določanje skupne dolgoročne in srednjeročne razvojne politike, potem je tukaj treba takoj predvideti tudi — posledice odgovornosti, konkretne, na vseh ravneh.

Reakcije na konkretne polave odgovornosti so lahko zelo različne. Dan po seji predsedstva CK ZKJ je imel v skupščini SFRJ neki delegat (med razpravo o reformi kreditnega in denarnega sistema) resno pripombo k naslednjemu stavku v nekem gradivu o reformi bančništva: »Neizpolnjevanje denarnih obveznosti je treba obravnavati kot politično diverzijo.« Drugi delegat je govoril, da nam primanjkuje kapital, da za marsikaj ni sredstev: »Vsi smo lačni kapitala, spoznali smo, da je denar najlažje dobiti iz emisije — kakor da ne bi vedeli, da se tako pravzaprav z inflacijo zadolžuje in obremenjuje gospodarstvo.«

Gospodarski položaj je zapleten in poln navzkrižij tudi zaradi omejenega, toda prav izhod iz krogov »stabilnosti« je potrpežljivo, vztrajno delo in razumevanje v vseh družbenih organiziranih, kjer postaja zveza komunistov čedalje pomembnejše gibalno ustvarjalnost in odgovornost.

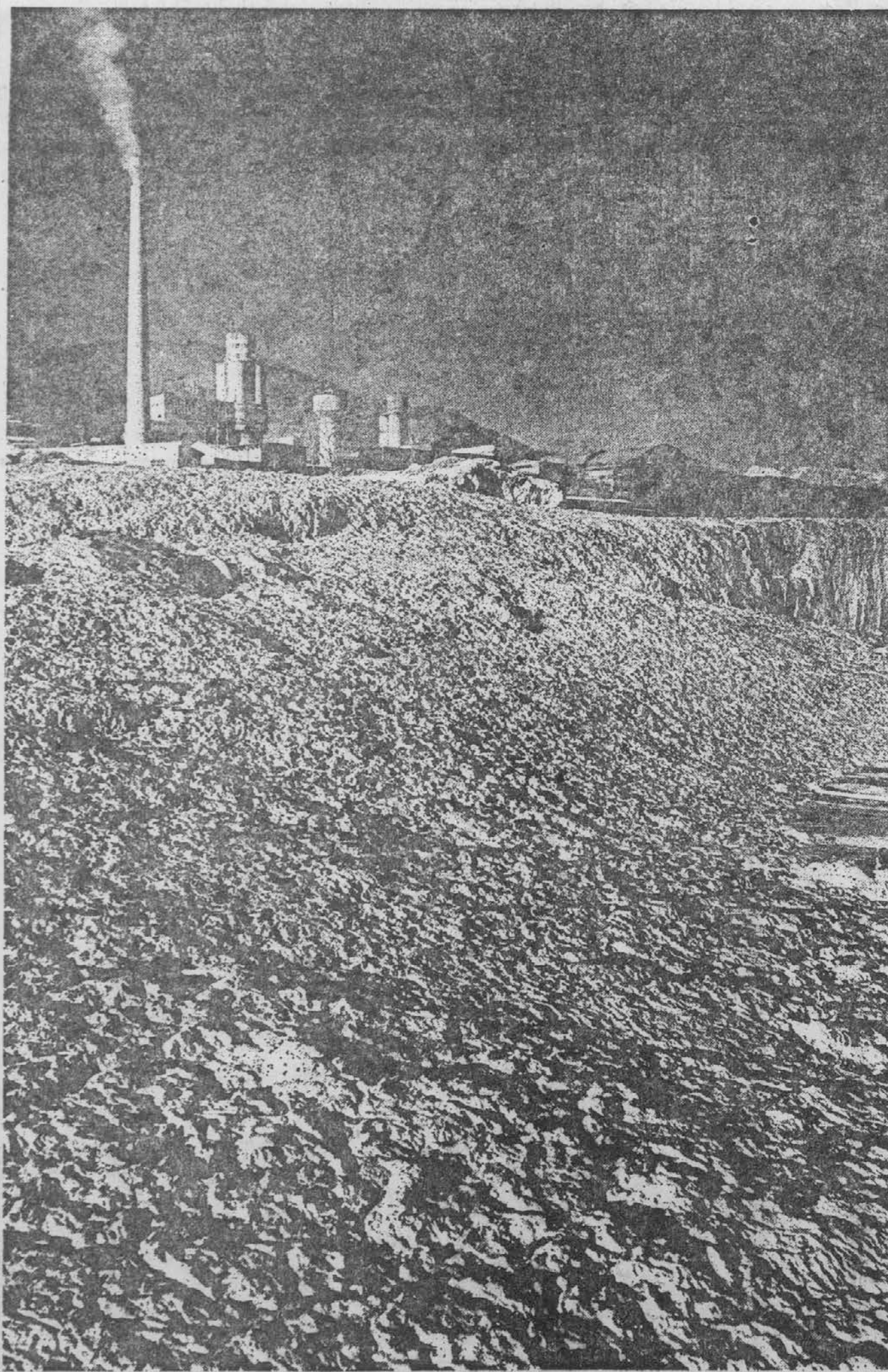

Foto Joco Zuharšič

Poštni predal 29	18
Dragan Čalović Brez ekonomske enakopravnosti ni popolne enakopravnosti	
Jože Javoršek Dnevnik	19
Roman Atorent Preveč kritike, premalo ustvarjalnosti	
Milan Maver Pismo mojemu delegatu	20
Zdravko Stejančič Stanovanja v zamudi	
Janez Kure Anatomija nelikvidnosti	
Slavoljub Djukić Rad bi šel v nebesa, ampak grešniki me ne pustijo	21
Pogovor s Stjepanom Šaubertom	
Vili Pšeničny Ljubo Jasnič	22
Drago Vresnik Na cesto krampat pa ne...	
Igor Vršer Temelji gospodarjenju s slovensko pokrajino	23
Jozo Puftžević Božidar Viočić ali pesimistovo maščevanje	
Miša Grčar Filmski ustvarjalec Aleksander Dovženko	
Veroljub Andonovski Ob pamfletu »Brez naslova«	24
Milan Stibič Pogled v severnoameriško glasbeno stvarnost	
Jože Snof Med zavestjo in tvarjo	25
Peter Breščak »Komunistično vprašanje«	
Božidar Pahor CIA in njen dosjé	
Avugust Puđgar Križa v Argentini je čedalje hujša	26
Vlajko Krivokapić Na festivalu Unità	
Janko Lorenč Okrog največje letalske kupčije	27
Primož Zagar »Teza« o dobrovoljni množici	
Marko Selan Preoblikovanje raziskovalne skupnosti Slovenije	28
Za narkomane ni bolniških postelj	
Barbara Goričar Povej, koga ubiješ, in povem ti, kdo si	
A. Habjan-Križaj Pedagog v zdravstvu	31
Ralph Opara Lagoška medigra	
Ibrahim Ibrahimović Moralna stopnička	32
Zdravko Ilić	

Razvoj nerazvitih

Brez ekonomske enakopravnosti ni popolne enakopravnosti

Kako priti iz „začaranega kroga“?

V Dečanih je bilo od 27. do 29. septembra posvetovanje znanstvenih delavcev iz vse države so močnostih bolj nagleda razvoja premalo razvitih republik in pokrajine Kosova. Objavljamo kratke povzetke nekaterih mnenj, ki jih je bilo slišati na tem posvetovanju. Napisal ga je Dragan Colović, novinar Radia Beograd.

Predsednik skupščine socialistične avtonomne pokrajine Kosova Ilijaz Kurteshi, pokrovitelj tega posvetovanja, je mnenja, da je najglavši razvoj premalo razvitih območij odločen za bolj uskladen razvoj jugoslovske skupnosti. Po njegovem mnenju ima politika razvoja zelo velik politični pomen, saj je bistvena za uresničevanje enakopravnosti narodov in narodnosti. To je osrednje vprašanje tudi v mednarodnih odnosih in od tega, kako bodo preostali sedanje razlike v stopnji razvitosti med posameznimi državami v svetu, je odvisna trdnost prihodnjih mednarodnih odnosov. Jugoslavija se bojuje za premostitev razlik med razvitimi in nerazvitimi državami, je rekel Kurteshi. Njena vloga bi bila pri tem lahko bolj uspešna, če bo to politiko še bolj dosledno uresničevala v sami državi. »Ko to vprašanje zastavljamo mi iz manj razvitih območij, ne mislimo, da bi morali oblikovati take odnose, da bi razvoj premalo razvitih območij urejali na račun zaostajanja razvitih delov države. To vprašanje moramo zastaviti kot nalogo najbližjega razvoja vseh, saj je bolj uskladen razvoj vse države pogoj za dinamičnost in trdnost vsega našega sistema.« je dejal predsednik skupščine Kosova.

Koliko zaostajamo?

Več avtorjev je navajalo, da Kosovo zaostaja v primerjavi z manj razvitimi republikami bolj kot te republike v primerjavi z vso državo. Kosovo ima zdaj 200 dolarjev nacionalnega proizvoda na prebivalca in glede na mednarodna merila sodi med najmanj

razvita območja na svetu. Tudi če se razvija nagleje kot druga območja, so kljub temu razlike pri stopnji razvoja vedno večje — v njegovo škodo. Razlog za to je izredno nizka začetna osnova. Zato je nujno v gospodarsko politiko in politiko razvoja ter v gospodarski sistem vnesti takšne spremembe, ki naj bi zagotovile, da bi se precej zmanjšale sedanje razlike.

Dr. Božidar Jovanović iz Prištine je poudaril, da je pokrajina podobna tečaju na lahkoatletski stezi, ki zaostaja, ker mu manjkajo sape. Da bi zmanjšali sedanje razmere, merjene z nacionalnim proizvodom na prebivalca, to je, da se nesorazmerja v razvoju med Kosovom in drugimi deli države ne bi še naprej povečevala, bi morali v pokrajini za precej povečati stopnjo gospodarske rasti. V letih 1965—1970 naj bi bila ta stopnja namesto 10,6 odstotka 16,7 odstotka, razlike v stopnji razvitosti pa naj bi ostale take, kot so bile leta 1965. Gospodarstvo Kosova ne zmora s sedanjim akumulacijskim skladom urejati lastnih problemov razvoja, je rekel Nuri Bashota iz Prištine. Razlog je predvsem v tem, da je gospodarstvo prezadoženo, neugodna struktura vlaganj, predvsem v ekstraktivno industrijo in energetiko, pa ni pripomožila k splošnejši proizvodnji in tudi ne k splošnemu razvoju Kosova. Predelovalna industrija se je koncentrirala, kot je dejal Bashota, na razvitih območjih države, Kosovo in manj razviti kraji pa so razvijali proizvodnjo surovin, energije in živil. Ob razmerju cen, kakršno je vladalo in kakršno se danes velja na jugoslovskem tržišču, je to vplivalo, da se je dohodek stekal iz manj razvitih in razvijajočih krajev, kompenzacija v tem namene, večina pa prek sklada za razvoj manj razvitih, pa ni bila zadostna.

Preuranjeno pričakovanje

Dr. Lazar Sokolov iz Skopja meni, da je mogoče več aktiviranje delovnih sil in naravnih virov v premalo razvitih republikah in pokrajini zagotoviti tako, da se bo spremenila gospodarska struktura, zlasti z razvojem predelovalne industrije. Značilna

je njegova ugotovitev, da gospodarske investicije, zlasti na Kosovu in v BiH, niso dohtevale priliva novega prebivalstva. Skrajna enakost mnenja je bil tudi dr. Risto Vukčević iz Titograda. Dejal je, da je nerealno pričakovati, da se bodo zmanjšali relativni razponi v stopnji razvitosti, ne da bi več vlagali v premalo razvita območja, in trdil, da so bili dodatni viri jugoslovske skupnosti za nageljši razvoj manj razvitih pravzaprav kompenzacijske narave, namenjeni za prelivanje dohodka na razvita območja. Vsekakor je pomembna njegova ugotovitev, da ni mogoče pričakovati, da bi v Jugoslaviji v kratkem odpravili razlike v stopnji razvitosti. Navedel je celo tezo, da je v začetni etapi razvoja nujno, da se te razlike povečajo. Njegovo stališče — podobno so zagovarjali tudi drugi — je bilo predvsem v tem, da le nageljša rast gospodarstva manj razvitih območij pripomore k temu, da jugoslovske gospodarstvo dolgočasno dosegla optimalno stopnjo rasti.

Kapital »uhaja nerazvitim«

Ekonomist Novica Medenice iz Prištine je analiziral porabo tujih kreditov, namenjenih razvoju Kosova. Podatki so presenetljivi. Od skoraj sto skupnih vlaganj kapitala sta le dve odpadli na Kosovu. Od skupnega posojila (izvoznik-ovožna banka kreditira veliko narčtov tudi na manj razvitih območjih) je bilo namenjenih le 1,2 odstotka kosovskemu gospodarstvu. Svetovna banka, največja mednarodna institucija za države v razvoju, je iz izvzemeno vrednot na trta vodnega sistema Ibar-Lepenac, sodeluje pri finansiranju razvoja pokrajine le z 0,53 odstotka sredstev vseh posojil, ki so jih odobrili Jugoslovanci, a tudi predvidena vlaganja razvitih delov države niso dala pričakovanih rezultatov. Zakaj? Nekateri, na primer Predrag Čučić iz Prištine, so zastavili vprašanje, v kolikšni meri je dejstvo, da nimamo dolgoročne koncepcije razvoja države, zaviralo uresničevanje zastavljenih nalog o nagelšem razvoju manj razvitih območij. Čučić je vprašal, ali bi lahko nerazviti več pripomogli k uresničevanju tega cilja in v kolikšni meri. Zato moramo izvesti take spremembe v go-

spodarskem sistemu, ki bodo spodbujale skupna vlaganja v proizvodnjo energije in surovin na premalo razvitih območjih in na Kosovu, se zlasti, ker so ti proizvodi državi danes tako potrebni.

Gospodarstvo in narod

Ta problem je najpodrobneje obdelal Hejredin Hoxha (Priština). Velikokrat govori, da Kosovo zaostaja v razvoju zato, ker je naravni prirastek prebivalstva tako velik. Toda demografski pritisk je posledica, ne pa vzrok ekonomskega zaostajanja. Družine, katerih rejniki so zaposleni v družbenem sektorju (pa naj bodo intelektualci, uslužbenci ali delavci), ne ustvarjajo socialnih problemov zaradi velikega otroka — pač pa je to značilno za tisti del prebivalstva Kosova, ki ni izobražen in ki ni zaposlen.

Albanci so najštevilnejša narodnost v Jugoslaviji, po številu rekrutov pa so tako za Srbi in Hrvati. Nobena narodnost na svetu ni dosegla takšne stopnje pravno-politične enakopravnosti kot albanska v Jugoslaviji. Toda takšna stopnja pravno-politične enakopravnosti je v popolnem neskladju z gospodarskim položajem te narodnosti. Gospodarska enakopravnost pa je bistvo narodne enakopravnosti in brez nje sploh ni mogoče govoriti o popolni enakopravnosti, končuje Hoxha. Kakšen je njen položaj, lahko sodimo tudi po podatkih, da je na Kosovu vsak četrti zaposleni v družbenem sektorju Crnogorec, vsak šesti Srb, vsak deseti Musliman, šele vsak dvajseti pa Albanec. Podobno je tudi v drugih republikah, kjer živi albanska narodnost, in to kljub izrednim prizadevanjem, da bi takšno stanje izrazite spremenili. Če bi se takšno neskladje nadaljevalo dalj časa in ga ne bi reševali s stališča marksizma, bi to lahko povzročilo velikanske družbenopolitične probleme.

Pogled iz Slovenije

Kar zadeva socialne razlike, je Hoxha zastavil vprašanje, ali se je o tem mogoče pogovarjati in se je.

Jože Javoršek

Dnevnik

PETER KLEPEČ V AMERIKI!

Kdo torej ne bi jadikoval? Večkrat sem razmišljal, da je deloma kriva mizerna stanja v slovenski književni kritiki morebiti sodobna literatura, ki je precej drugačna od tiste, ki so jo pisci ustvarjali v zaletu svojih osebnih sil ali celo izvenosebnih božanskih navdihov. Danes so skoraj vsi pisci razumniki, se pravi kritiki, ki dokaj natančno vedo, kaj pišejo, saj same sebe popravlja, nadzorujejo, ocenjujejo, izboljšujejo in se celo sočajo z drugimi pisci, skratka v ustvarjanje prehajajo navadno pravo po kritični poti. Proust, Valéry, Gide, Joyce, Mann, Krleža, Sartre, Camus, Narraute, Butor... so prvenstveno kritiki, zato dandanašnja kritika ne more imeti tiste ustvarjalne sile, kot jo je imela na primer pri Boileauju ali pri Sainte-Beuvu, ki sta s pametjo jezila enije. Pisci so ji do neke mere odvzeli primat.

Poleg tega pa je književna kritika v svetovnem merilu prišla do neke mere na slab glas, ker se ji je velikokrat primerilo, da ni imela pravega nosu za prave vrednote. A to ne samo slovenska, ki je višje cenila Koseskega kot Preserna, Puntka in Gangla kot Moderano, ampak tudi svetovna, ki je preganjala Marijka de Sada, Baudelaire, zamolčala Lautréamont in še marsikoga drugega.

Ampak skorajda bi dvomil, da bi slovenske književne kritike zavrli tak kulturno-zgodovinski strah, mislim, da jih zavira čisto vsakdanji in kar najbolj navadni in z nikakršnimi teorijami ali osvetljavami prešinjen resnični strah. Bojijo se ocenjevanja. Bojijo se vrednotenja. Bojijo se zavzemanja stališč. Bojijo se, skratka, kritične ustvarjalnosti.

Zato se je vsa naša književna kritika razvila v tri dokaj čudne

smeri: prvo smer predstavljajo ti kritiki, ki se predvsem dočeta podre, se v pisatelja samega vhtotapijo do take mere, da celo od kritike do kritike menjavajo slog, zraven pa seveda tudi miselnina moralna in ideološko-politična merila. To se kritiki-mediji, predudoviti fantje, ki bi jih človek najraje krstil za apostole, tako neznansko so konstruktivni (kakor se temu grdo reče). Drugo smer predstavljajo kritiki-impressionisti, ki poročajo o knjigah z dokaj zgornjo opisnostjo, za njo pa se skriva moralna in družbena prizadetost. Ampak njihova moralna prizadetost izhaja iz čisto zasebnega čustvovanja, družbeno pa zgolj iz hitro minljivih modnih razlogov. Ti rahločudni ljudje bi seveda lahko odigrali dokaj pomembno vlogo v književni preproji, a kaj, ko so njihova merila na tako trhljih nogah, da jih prva hujša burja vrže ob tla. — Tretja smer naše književne kritike pa je kritika z do zob oboženim literarnozgodovinskim znanjem in metodami, ki se raztezajo od pozitivistične do psihoanalitične, fenomenološke in strukturalistične. Kritiki tretje smeri so še najbolj zanimivi in navadno čisto blizu svojih resnic. Ampak skoraj vsi prebivajo po univerzah, institutih, knjižnicah in drugih zavarovanih krajih, kjer je misel zaščena, skorajda sakrofanogana in zato največkrat namenjena zgolj literarni zgodovini. Ta kritika ima velike kakovosti, z njo se ukvarja nekaj bistrih mojstrov slovenske kritične misli in celo mojstrov peresa, a kaj, odcepljena je od vsakodnevnega življenja literature.

Te zapiske pišem že v letalu. Vračam se iz Beograda v Ljubljano. Deževalo je z vztrajno nesramnostjo. Ko smo šli po gladki plošč letališča proti študnemu pticu, naj bi nas ponesel v zrak, sem mi-

sil, da nas bo veter odpihlil v temo, se preden se bomo rešili v zračno ladjo. Mokro imam v čevljih. Mirno plovemo v noč. Zdaj skoz okenke že vidim luno, ki sije z mistično prijaznostjo na svet. Pod nami se je začela zemlja razkazovati v svoji goloti. Po črnem telesu ima polno biserov, polno zaplenic, polno čudežnih ogrlic. Kakšen čaroben nakit!

V mislih se mi prikazuje Andrej Inkret in njegove književne kritike, ki jih pod značilnim naslovom BRANJE priobčja v Naših razgledih. Kakor se je kot gledski kritik izkazal za izrazitega pristaša oziroma apostola svojega kroga, tako se tudi v književni kritiki ne more rešiti iz svoje osebne zapletenosti, pa čeprav je njegovo branje na vidcu zgolj poročevalsko. Okoli knjig, ki mu niso po srci, se vrtil kot mačka okoli vrele kaše, zato je vse njegovo pisanje boječe, polno podmen in namigovanj, nejasnosti in ezopovske zartosti, od časa do časa pa tudi nerazumljive vzviženosti, o knjigah, ki pa so blizu njegovi zamisli sveta, piše skoraj z ocvetljenim veseljem. Zato od take kritike seveda ni mogoče pričakovati ustvarjalnega posega v slovensko slovstvo, ampak le v ustvarjalno smedo.

Smeš me je začel strasiti, ko sem se spomnil, kako je A. Inkret 21. junija letošnjega leta v Naših razgledih ocenjeval knjigo nekega pisatelja, ki mu ni čisto nič pri srcu, in se pritoževal, da v knjigi ni bibliografske spremljave, »prijaznil o datumu in kraju prve objave, kar je za knjige, ki jih je imel v mislih, čisto pozitranske važnosti, saj so bile zaenkrat izdane kot žive knjige sodobnega slovenskega sveta. Skratka — A. Inkret se je prsil kot natančen in redoljubni kritik, ki ga profesorska učenost gonil k popolnosti. Nato pa ocenjuje knjigo Vitomirja Zupana SHELION. Ki je išča v zbirki Znamenja pri založbi Obzorja v Mariboru. Inkretovo pisanje, ki je bilo prej čisto čemerno, postane nenadoma živahno in Inkret začne govoriti o duhovnih in anekdotičnih podatkah iz zgodovine umetnostic, ki naj bi bili v Zupanovi knjžici. Zal pa toliko stvarnih napak, protislovij in nedonošenih ugotovitev zlepa ni mogoče najti v kakšni slovenski knjžici, kot prav v Shlionu. Učenemu Inkretu, ki se še malo prej ježi, da v neki knjži ni bibliografskih podatkov, je namreč zdaj nenadoma vseeno, če Zupan zapise-

slabša tista rešitev, ki pripelje do enostranskega zapiranja v lastna območja oziroma interese, pa naj gre za razvite ali manj razvite.

Gotova prihodnost

Medtem ko je bila večina udeležencev simpozija, posvečenega možnostim za pospešen razvoj nezadostno razvitih republik in pokrajine Kosova, usmerjena v obravnavanje problemov preteklosti oziroma sedanjosti, pa je Dr. Ivo Vinski (Zagreb) spregovoril o prihodnosti. Po njegovi oceni bo Kosovo v obdobju 1970—1985 doživelo zelo hitro gospodarsko rast. V tem obdobju se bo družbeni proizvod povečal za štirinajstkrat, samo fiksni skladi pa za trinajstkrat. To seveda pomeni, da bodo fiksne sklade v naslednjem obdobju veliko bolj izkoristili kot v prejšnjih obdobjih, kar je vsekakor eden od pogojev za hitrejši razvoj Kosova.

Stopnja rasti družbenega proizvoda v pokrajini v obdobju 1970—1985 bo znašala 10,5 odstotka na leto. To je dvakrat več od stopnje, ki so jo dosegli v preteklem petnajstletnem obdobju. Hkrati je to tudi dvakrat več od stopnje rasti družbenega proizvoda, ki je predvidena za vso državo do leta 1985. Višja stopnja rasti družbenega proizvoda pa po Vinskem ne bi bila realna, saj je ne bi mogli dojeti, ne da bi začelo gospodarsko delo druge v državi zaostajati. Vsekakor pa mednarodne izkušnje dokazujejo, da razlike v dolgoročnih stopnjah rasti družbenega proizvoda med posameznimi območji kake države ali državami v svetu ne smejo biti velike, temveč zmerne.

Raven družbenega proizvoda bo na Kosovu leta 1985 približno enaka ravni, ki so jo v ožji Srbiji dosegli leta 1970. Razvojna razdalja med Slovenijo in Kosovom leta 1985, izražena s leti, bo znašala četrsto stoletje. Hrvatska bo takrat za 20, ožja Srbija pa za 15 let pred Kosovom. Če lahko verjamemo našemu ugodnemu ekonomistu, v tem primeru pa tudi prognostiku, »to pravzaprav niti ni tako slabo...«

Dragan Colović

Beograd, eden zadnjih deževnih dni v septembru.

Kupil sem tri visoke, pecljate in zelo puzerzne rože ter jih nosil po deževnih ulicah Beograda samo zaradi tega, ker bi rad pisal o brazilski predstavi VIVA BAHIA, ki sem jo gledal sinoči na Bitefu, pa sem vedel, da o njej ne bom pisal, rože pa so bile natančno take, kakršni bi bili sicer moji stavki. Poklonil sem stavke ženi Marka Ristića, ki predstave ni videla. Pri njih sem bil namreč na kosilu.

O Marku Ristiću je napisal mladi slovenski kritik, da je legendarni in hkrati nenavadno živa literarna figura, to pa je zapisal ob izidu njegovih besedil v slovensčnici, ki so pod naslovom VIGILJA ALI NOČNA STRAZA izšli pri založbi Obzorja v Mariboru. — Pred kratkim je tudi Mladinska knjiga v zbirki Kondor izdala vrsto nadrealističnih besedil pod naslovom NOČ BLESKO, zbirko je pripravil in uredil Alaaš Berger. In tako smo Slovenci dobili dve izvirni nadrealistični knjigi, kar je vsekakor značilna, da ne rečem grozljiva zamuda, a nam bo kljub temu pokazala, kakšne sive brade, razorana lica, starčevske kosti in razstegnjene aorte imajo naši mladeniči, ki trenutno s tako košato samozavestjo zasledajo slovenski Parnas.

Kosilo je bilo, tako kakor Marko Ristić, matematično natančno in globoko okusno. Vprašanja in odgovori so letali nad krožniki. To so bili netopirji, ki so mešali zrak in so se k repnji ustvijali ob knjigah ter viseli nekaj časa z glavami navzdol, nato pa spet vzplahutali. Lasje so bili v nevarnosti. Po kosilu smo obmenili besedi, sanj, ki jih ustvarjajo rdeče-črne popoldanske ure, ko v Beogradu pada dež in se živčni avtomobil derejo pod okni kot kure, ki ne morejo do izpolnitve svojih želj.

Ko sem odhajal v deževne ulice in so se mi v glavi pretikali odmevi tega, o čemer smo se pri Ristićevih pogovarjali, se mi je misel še čisto posebej zataknila ob slovenski književni kritiki. Ne knjiga Marka Ristića in ne Bergerjeva antologija nadrealističnih besedil nista odzivele take kulturno-zgodovinske ocene, ki bi kaj veljala, Bergerjevo knjigo so v bistvu zamolčali, o Ri-

stičevi pa so napisali za kak decimeter besed. A to je bilo vse. Kje pa je soodnosje med nadrealizmom in sodobno slovensko omiko, do katerega naj bi ob teh dveh knjigah prišlo? Soočanje legendarnih in nenavadno živih literarnih figura z zgolj živimi?

Slovenska književna kritika namreč že dolgo tava v mračni zmedli. Od tega, da va naša javna občila celo vrsto knjig premočijo — do tega, da o knjigah pišejo z levo nogo, je en sam korak. In če ta korak napravimo, moramo ugotoviti da bi bilo sploh bolje, če bi vse s knjigami tako imenovane književna kritika sploh ne ukvarjala, zakaj ukvarja se samo po službeni dolžnosti ali iz čistega dolžca ali pa brez slehernih globljih kriterijev. Zato danes nihče na Slovenskem ne more na osnovi književne kritike napraviti pregleda nad tem, kar se dogaja v slovenskem slovstvu, a ne samo za zdajšnje čase, ampak tudi za polpreteklo. Hkrati pa se ni nikoli v naši zgodovini nismo imeli toliko književnih poročevalcev, in sicer takih, ki pišejo na najbolj cenjeni papir naših cenjenih revij, do takih, ki pišejo po sivkastih dnevnikih, pa še do takih, ki govorijo v zrak (radio). Ampak vsa ta poročila so naključna — in sicer v vsestranskem pomenu te besede: v bibliografskem (izjema je Knjiga 74), kulturno-zgodovinskem ali vrednotenjskem. Zlastno in značilno je, da pa naše poglavito javno občilo, TELEVLIZIJA, sploh nima književne kritike, zakaj pri ložnostna izmišljanja, ki so glavne silnice KULTURNIH DIAGONAL (tistega, ki si je ta naslov ismisli), je moralno krepko zanašati), se ne morejo z mirno kritično zbranostjo zaustaviti ob naši celotni književni bari, ampak blastajo lahko kvečjemu po senzacijskih verno pa natančno, da ima vsaka kulturna televizija redne oddaje o knjigah, ki jih ljudje gledajo s slastjo razuma, saj v njih ne nastopajo le poročevalci s svojo osebno bistrovostjo, ampak tudi pisatelji s svojimi obrabi. V naši klavirni kulturi srenji pa je seveda vsak fikčno več vrednot kot nova slovenska knjiga, čeprav bi bili vsaj skromni napori naše televizije v tem smislu mogoče le rahel prispevek v brzdanju slovenskega potrošništva. Ampak kaj bi se pritoževali nad televizijo, ko naši časopisi niti besedice niso na primer zapisali o knjigi, ki je dobila nekaj mesecev po svojem izidu Prva serbnova nagrada (Primož Kozak:

Pristajamo. Ljubljana, če jo gledaš zvečer iz letala, je mesto čudovitega svetilkanja. — Kakšna zoprna in vlažna jesenska tema te prevzame, ko se zapelješ v mesto!

Soočanje z resničnostjo

Preveč kritike, premalo ustvarjalnosti

Roman Albreht: Karkoli sklenemo, mora biti naravnano po naši politični in družbeni usmerjenosti ter sklepah desetega kongresa ZKJ

Ce hočemo uspešno rešiti nalogo, ki smo si jo zastavili s tem, ko smo se lotili gospodarskih in družbenih gibanj, bomo morali po mojem prepričanju jasno določiti bistvena dejavnika, na katera ne bi smeli pri akcijah zveze komunistov nikoli pozabiti, je pričel razpravo Roman Albreht, ko je pojasnjeval nekatera stališča o aktualnih gospodarskih vprašanjih. Roman Albreht je o neposrednih nalogah govoril na seji predsedstva Zveze komunistov Jugoslavije; ta je bila na začetku tega tedna.

Preprosto, a hkrati zelo konkretno povedano, strateška naloga, ki smo si jo zastavili je boj za napredovanje družbene proizvodnje in večjo gospodarsko in družbeno-socialno učinkovitost združenega dela. S tem bojem, ki smo ga jasno začrtali, so neločljivo povezani reševanje gospodarstva iz inflacijskih depresij in usmerjanje na pot razgibanega stabilnega razvoja, kot tudi družbeno-gospodarsko in politično institucionalno usposabljanje delavcev in delavskega razreda, ki morajo postati odločilni dejavniki v družbi. Za uresničitev takega cilja pa je treba nenehno poglabljati in utrjevati samoupravne socialistične družbene odnose ter institucionalne temelje proizvodnih odnosov celotne družbene ureditve.

Druga komponenta naše dejavnosti pa je prava marksistična ocena materialnih in družbenih razmer, v katerih poskušamo uresničiti nalogo, ki smo si jo zastavili.

Gibanja v materialni osnovi družbene reprodukcije so objektivno zelo zapletena in polna številnih protislovij. Pogosto, tudi v današnjem družbenem trenutku, različno različne ocene, ki so plod različnih neposrednih pristranskih interesov pri gledanju na stvarnost, med ocenami pa so tudi take, ki so dokaj daleč od poznavanja objektivne stvarnosti, se diše pa od marksistično-ekonomskoga pojmovanja stvarnosti.

Predrugičiti materialna razmerja

Očitno je, da se že nekaj časa spopadamo z materialnim neravnovesjem, ki je nastalo med povpraševanjem in ponudbo materialnih dobrin, kar povzroča tudi materialno-ekonomske in družbeno-gospodarske motnje v gibanjih in odnosih družbene reprodukcije. Torej gre za objektivno dejansko. Teje ne moremo preprosto ubegniti tako, da bi sprejeli takšen ali drugačen politični sklep. Spremeniti jo moramo, spreminiti pa pomeni predrugičiti materialne odnose. Z drugimi besedami bi to pomenilo, da se moramo družbeno usmeriti v tako dejavnost, da se moramo nanjo ustrezno pripraviti. Pri tem se kaže zdaj največji razlik: vsi ne rešujejo enako na naloge in jih ne rešujejo enotno. Gre za konkretne pojave, ki utegnejo postati nevarni, če se organizirane samoupravne socialistične sile ne bodo pravočasno oddaljile od njih in obračunale z njimi; taki pojavi bi lahko oslabil ali celo onemogočili akcije organiziranih samoupravnih socialističnih sil.

Eno od takih pojmovanj se kaže v povodnji vseh mogočih podatkov, ki naj bi ustvarjali podoba o razmerah, a ki v veliki meri dejanske podobe ne osvetljujejo, temveč zamegljujejo ali celo maliciozo. Zbiranje in širjenje takih podatkov je v hudem nesorazmerju z resničnimi prizadevanji, da bi prišli do objektivnih dejstev, ki naj bi bila trdna podlaga za marksistično gospodarsko analizo. Nasprotuje našim prizadevanjem, da bi našli stvarne rešitve za akcije, s katero bi vzpostavili ravnovesje v družbeni reprodukciji. Za to nalogo pa smo komunisti v tej družbi najbolj odgovorni.

Podatki o gospodarskih gibanjih, ki nam jih navajajo pristojne strokovne ustanove, vseštevijo tudi podatke o tem, kako se je gibal fizični obseg proizvodnje, zapisujejo ekonomisti, strokovnjaki za ta področja, le v vrednostnih količinah. To pomeni, da sploh nimamo na razpolago, ko ocenjujemo

gospodarska gibanja, podatkov o dejanskih gibanjih količin izdelane blaga, temveč le podatke o ustvarjenem dohodku, a še ta je različno prikazan. Prikaz fizičnega obsega proizvodnje z vrednostnimi kazalci pa ne daje prave podobe o tem, kako se je v resnici gibal ta proizvodnja, saj so v dohodku — po naših načinih obračuna — zajeta v proizvodnih stroških vsa plačila družbenih obveznosti in stroški za denarne kredite. V primerjavi z gibanji fizičnega obsega proizvodnje pa se eni in drugi stroški gibljejo dokaj samostojno in nagleje od fizičnih količin.

Ze nekolikaj nadrobnejša gospodarska analiza današnjih razmer kaže, da v našem gospodarstvu z vsako točko, za katero se poveča proizvodnja, progresivno raste uvoz reprodukcijskega materiala in se naglo znižuje izvoz. Progresivno se dvigujejo stroški za denarna posojila. Povečuje se delež zaposlenosti v proizvedeni enoti itd.

Ce te količine seštejemo in pri tem upoštevamo skupen gospodarski učinek, dobimo povsem drugačno podobo kot tedaj, ko uspeh gospodarjenja prikazujemo zgolj z dohodkom, v obliki denarja. Iz sedanjega položaja se ponujata dve poti, med katerima moramo izbirati. Eno od možnosti je, da se odločimo za substitucijo uvoza, ki vsekakor pelje v avtarko, če ji natančno ne začrtamo meja. Druga možnost pa je razširitev izvosa. Ta terja večjo storilnost na vseh področjih proizvodnje in bolj ekonomično delo.

Druga pot dovoljuje izrazitejši prodor na svetovne trge, zlasti pa še zivahnješo blagovno-denarno izmenjavo s tretjim svetom, kjer je brez težav mogoče uskladiti naše strukturno-ekonomske odnose.

Pri prikazovanju informacij o gospodarskih gibanjih pa se je pri nas dokaj udomačila praksa mehaničnega primerjanja tako imenovanih pozitivnih in negativnih podatkov, čemur pravijo nekateri črno-belo slikanje stanja. Na to prakso se je začela cepiti še prizadevnost, da bi s spretnim samovoljnim izborom podatkov ustvarili navedeno ravnovesje med pozitivnimi in negativnimi dejstvi.

Takšna metoda pa dovoljuje, da nastajajo razpoke v političnih odnosih. Analiza gospodarskih gibanj, ki se opira na samovoljno izbrane podatke, omogoča politične pritiske in politična izsiljevanja, saj se po tako izbranih podatkih ravna tudi konkretna gospodarska politika.

Mehanično prikazovanje ugodnih dejstev (trenutno je to kajpak stopnja gospodarske rasti) na strani pozitivnih rezultatov in neugodnih dejstev (trenutno naj bi bila to inflacija) na strani negativnih rezultatov ustvarja iluzijo, kakor da se gibljejo proizvodnja in inflacija neodvisno druga od druge, kar je seveda popoln nesmisel, ali pa se ustvarja vtis, kakor da bi se pozitivna gospodarska gibanja vsa zasluga inflacije, kar bi bila kajpada tako gospodarsko kot družbeno usodna trditve, čeprav tistim, ki imajo trenutno zaradi inflacije svoje parcialne koristi, takšna ocena ni tuja.

Zanemarjena prizadevanja

Vsa ta dejstva potrjujejo, da smo resno zanemarili prizadevanja za izdelavo ekonometrične podlage, ki bi omogočala realno marksistično gospodarsko analizo in diagnozo. Zaradi tega predlagam, da bi se dela kar najresneje lotili in zahtevali od pristojnih organov, naj določijo delovne naloge in nosilce dela in naj predvidijo roke, do katerih je treba zastavljene naloge izpeljati.

Drugo negativno stališče do nalog, pred katerimi smo v tem trenutku, pa je manira, ki je še precej pogostna in ki se kaže v tem, da se celotna dejavnost v zvezi z dogovorjeno družbeno nalogo zožuje na kritiko obstoječih težav, s katerimi se spoprijemamo. Nasilni take kritike praviloma ne presajo okvirov ugotavljanja dejstev in njihove kritike, najpogosteje pa delajo to samo s svojega vidika. To pomeni, da praviloma sodelujejo samo pri kritiziranju, ne pa tudi pri iskanju rešitev za stvari, ki jih kritizirajo. Takšno, lahko bi rekel, opozicijsko stališče ne koristi ničesar in samo daje argumente sovražnikom samoupravnega socializma, da jih lahko izkoristijo za svoje razdiralno dejavnost. Takšno

kritikantsko stališče izriva tiste, ki mu nasedejo, na teren jalovega jadikovanja, objedalskega oboževanja vseh in vsakogar za obstoječe težave, razen seveda samega sebe in svojega neposrednega okolja. Takšno opozicijsko kritikantstvo, ki se praviloma ponaša — v besedah — s skrajnim radikalizmom in — prav tako v besedah — s skrajno revolucionarnostjo, ni sposobno, očitno pa tudi ne pripravljeno, da bi spoznalo razliko in ločilo med problemi, ki objektivno nastajajo in obstajajo v družbeni reprodukciji, in problemi, ki nastajajo zaradi določenih vrenj v družbi in zaradi šibkosti in pomanjkljivosti v delu posameznih družbenih dejavnikov. Zaradi tega se na takšno kritikantstvo zelo hitro navežejo tisti, ki jim inflacijska situacija v današnjem trenutku ustreza, ker imajo od nje svoje parcialne koristi. Z vpitjem proti inflaciji in z glasno poslošno kritiko na račun gospodarskega sistema in organiziranih družbenih sil ter tudi ZK si prizadevajo ustvarjati vtis, kakor da inflacija obstaja in zavračajo, v praksi pa ravnanjo inflacijsko in se postavljajo po robu vsakemu konkretnemu ukrepu, ki bi bil naperjen proti takšnemu ravnanju.

Prav tako se moramo sprizjuniti z dejstvom, da se na naši materialni gospodarski podlagi objektivno porajajo različni konkretni materialni interesi posameznih delov združenega dela in družbenih okolij, da so, če jih opazujemo statično in izolirano, v medsebojnem nasprotju in da jih je navedeno mogoče rešiti samo po načelu *«all-ali»* ali po načelu *«vzaj ali tik»*. S to resničnostjo se moramo soočiti, ne da bi se z njo sprizjuniti, temveč da bi se družbeno usposobili in organizirali za trajnejše, ne samo kampanjsko reševanje zapletenih problemov na samoupravni socialistični podlagi in samoupravnim sporazumevanjem na enakopravni podlagi.

Pozicija naše ZK pa je ravno v tej ključni točki povsem v nasprotju s pozicijami vseh frakcijskih in razbijaških skupin in posameznikov, s katerimi smo se morali v dosedanjem delu spopasti, se z njimi raziti, potegniti črto med njimi in nami. Vsi so hoteli po bližnji na hitro priti do domnevne rešitve nasprotujočih si neposrednih materialnih interesov, ki objektivno obstojijo v naši družbi. Prizadevali so si zadevo rešiti s prevlado enega interesa. Nad drugim v obliki državnotlastniške dominacije ali pa z nacionalističnimi pozicijami, to je z vsiljevanjem monopolu in prevlade enega naroda nad drugim narodi in s stopenjanjem tega monopolu, pri čemer so brez pomislekov posegali po sredstvih, kakršna so izsiljevanje, pritiski, grožnje, separatistično razbijaške akcije itd.

Zaradi vsega tega sem trdno prepričan, naj naša pozornost ne bi bila usmerjena v obravnavanje posameznih materialno-ekonomskih in družbeno-gospodarskih vprašanj in v iskanje konkretnih odgovorov zanje, temveč bi morali v ospredje postaviti vprašanja, povezana z našo politično in družbeno usmerjenostjo in akcijsko organiziranostjo v skladu z uresničevanjem strateških sklepov, ki smo jih sprejeli na X. kongresu.

Družbenopolitične razmere v državi, vsaj kakor jih vidimo mi v Sloveniji, so zelo ugodne za akcije ZK, ki bi se usmerile v resnejše posege tako na področju razvoja materialne osnove združenega dela in tokov družbene reprodukcije kot na področju razvoja družbeno-gospodarske institucionalne podlage družbenih odnosov in položaja delavcev v njih. Ne glede na to, kako daleč smo že prišli z dejanskimi spremembami v združenem delu in kako jih ocenjujemo v posameznih primerih in okoljih, pa je vseeno nesporobno, da je veličanska večina delavcev pripravljena sodelovati v družbenih akcijah, da neposredno stopa na prizorišče dejanskega samoupravljanja, da začneja dobivati aktiven odnos do stvari, do razmer in združenem delu in v družbi. Očitno je, da so delavci ne samo sprejeli ustavne pozicije, ki se nanašajo na organiziranje združenega dela in na odnose v njem, temveč že začnejo dglavati s teh pozicij.

Vsaka količjak resnejša analiza doslej opravljenega dela za uresničitev sprememb v družbeno-gospodarski bazi na temelju ustavnih določil pa pokaže, da te ne dohajajo sprememb, ki smo jih izpeljali znotraj organizacij združenega dela.

Na nobene prošnje nimam danes, pišem vam kar tako, ker se moram s kom pogovoriti.

Zjutraj, ko sem pri zajtrku prebiral časnik, da bi videl, kaj je od sinoči po svetu spet narobe oziroma kaj so od sinoči spet toliko zakrpalji, da lahko brez prehudote tveganja za svetovno ravnatežje kod drug god znova razparajo, sem si na lepem rekel: Pravzaprav bi moral človek razposlati brozjavke: zahvaljujem se vam, ker sem še vedno živ. Stop. Prisrčna hvala tudi vsem vašim posebnim službam kot CIA, KGB, Intelligent service in vsem drugim, ki robarijo za srečo človešta.

Rekl boste, da sem ob pamet. Ze morada. Ampak ce natančno premlisava, nima človek nobenih zamisli, da je rojen prav tam, kjer je. Prav tako bi bil lahko kje v Vičinami, na Cipru, v Čilu, v Kambodži, na Sinaju, v Bangladešu, v Angoli, Indoneziji, Alžiriji, Palestini, Čvetemali, Kongu, Biafri ali na Koreji, na Irskem, Češkoslovaškem, Grškem ... da na pamet naštem le nekaj vojne, ki so od druge svetovne vojne sem poline časopisne strani. Pravim, da mora imeti človek zares posebno srečo, da lahko živi brez vojaških udarov, brez koncentracijskih taborišč pa brez tujih zavojalcev ali tujih osvobodilcev, kaznovanih korpusov, komandosov, divizij in armad, takšnih ali drugačnih, v barekah ali celadah, saj naposled je vseeno. Vsi prihajajo v imegu kakšnega velikega poslanstva, za katerega je vsaka žrtve opraviljiva in dovoljena (razume se, žrtve na drugi strani!).

In ker je med ljudmi navada, da se zahvaljujejo za precej manj pomembne zasluge, kot je ta, da jim nihče ne para trebuhanj in ne zatika trsk pod nohte, bi se po mojem mnenju vsak dan znova zahvaliti vsaj s skromnim pisemcem: hvala, ker se pri nas se niste začeli vmešavati; ali vsaj: hvala, ker se ne vmešavate bolj!

(Sveda vem, da bi bilo to za pošto strahansko obremenitev. Tudi poceni ne bi bilo. Ce bi se samo pol človešta zahvaljevalo le štirim velikim, in to z navadno pošto, bi zapravili za znamke milijardo dolarjev na dan oziroma dve milijardi za letalsko pošto. In če bi hotele biti vjundne velesile in bi, kot velepa o lika, odgovarjale na zahvalo vsakega zemljana, bi vsi skupaj zapravili vsak dan za vjundnost po dve oziroma po štiri milijarde dolarjev — kar je precej več, kot stane oboroževanje. Vidite, kam bi nas pripeljala pretrana prijaznost. Morada tega sploh ne bi gospodarsko zmogli!)

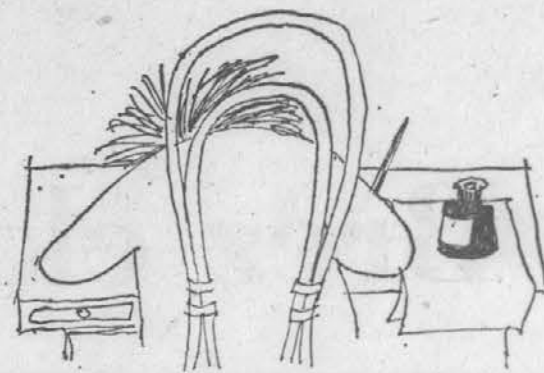
Zadnje čase je bilo po svetu veliko napisanega o delovanju CIA. Odkar so v Združenih državah tako uspešno pospravili Nizona, je v središču pozornosti vmešavanje te službe v Čilu. Tuje iustvirane revije objavljajo v nadaljevanjih neverjetne zgodbe, kako je ta obvesečevalna super firma pripravila med drugim tudi udar na Cipru, ki bi ga moral, kot so potrdili dogodki, okronati predsednik Makarios s svojo glavno. Nekaj takega, kot se je zgodilo še poprej predsedniku Alerndeju v Santiagu, Lumumbi v Kongu, Mo-

Ne bi šlo, preveč odkritosti ne pelje nikamor. Vsakdo mora videti, da je za srečo človešta očitno treba delati eno, govoriti drugo. Ne gre drugače. Meddržavni odnosi bi se po nepotrebnem zostrili.

Zato tudi urikam predlog, da bi vsako jutro pošiljali velikim prisrčno pisma z zahvalami, ker smo spet en dan več tako lepo preživelj v miru. Mislimi bi, da se norčujemo. Da izzivamo. Da imamo kaj posebnega za bregom, kar je treba vsakakor odkriti in preprečiti, naj stane

kolikor hoče. Prav tega pa nočemo. Saj že tako dovolj stane. Mislim, da bom še naprej vsako jutro prebiral časnike, kaj je na svetu novega narobe in kaj so od sinoči spet toliko zakrpalji, da lahko brez tveganja drugod kaj razparajo Človek pač hoče vedeti, kaj se godi okrog njega. Slediti dogodkom. Le da z veliko manj spoštovanja za velike odkriteljance ...

Naposled pa je tudi dobro. Vaš nekoliko otožni MILAN MAVER

PISMO MOJEMU DELEGATU

Splošnovarni tovariši!

Nobene prošnje nimam danes, pišem vam kar tako, ker se moram s kom pogovoriti.

Zjutraj, ko sem pri zajtrku prebiral časnik, da bi videl, kaj je od sinoči po svetu spet narobe oziroma kaj so od sinoči spet toliko zakrpalji, da lahko brez prehudote tveganja za svetovno ravnatežje kod drug god znova razparajo, sem si na lepem rekel: Pravzaprav bi moral človek razposlati brozjavke: zahvaljujem se vam, ker sem še vedno živ. Stop. Prisrčna hvala tudi vsem vašim posebnim službam kot CIA, KGB, Intelligent service in vsem drugim, ki robarijo za srečo človešta.

Rekl boste, da sem ob pamet. Ze morada. Ampak ce natančno premlisava, nima človek nobenih zamisli, da je rojen prav tam, kjer je. Prav tako bi bil lahko kje v Vičinami, na Cipru, v Čilu, v Kambodži, na Sinaju, v Bangladešu, v Angoli, Indoneziji, Alžiriji, Palestini, Čvetemali, Kongu, Biafri ali na Koreji, na Irskem, Češkoslovaškem, Grškem ... da na pamet naštem le nekaj vojne, ki so od druge svetovne vojne sem poline časopisne strani. Pravim, da mora imeti človek zares posebno srečo, da lahko živi brez vojaških udarov, brez koncentracijskih taborišč pa brez tujih zavojalcev ali tujih osvobodilcev, kaznovanih korpusov, komandosov, divizij in armad, takšnih ali drugačnih, v barekah ali celadah, saj naposled je vseeno. Vsi prihajajo v imegu kakšnega velikega poslanstva, za katerega je vsaka žrtve opraviljiva in dovoljena (razume se, žrtve na drugi strani!).

In ker je med ljudmi navada, da se zahvaljujejo za precej manj pomembne zasluge, kot je ta, da jim nihče ne para trebuhanj in ne zatika trsk pod nohte, bi se po mojem mnenju vsak dan znova zahvaliti vsaj s skromnim pisemcem: hvala, ker se pri nas se niste začeli vmešavati; ali vsaj: hvala, ker se ne vmešavate bolj!

(Sveda vem, da bi bilo to za pošto strahansko obremenitev. Tudi poceni ne bi bilo. Ce bi se samo pol človešta zahvaljevalo le štirim velikim, in to z navadno pošto, bi zapravili za znamke milijardo dolarjev na dan oziroma dve milijardi za letalsko pošto. In če bi hotele biti vjundne velesile in bi, kot velepa o lika, odgovarjale na zahvalo vsakega zemljana, bi vsi skupaj zapravili vsak dan za vjundnost po dve oziroma po štiri milijarde dolarjev — kar je precej več, kot stane oboroževanje. Vidite, kam bi nas pripeljala pretrana prijaznost. Morada tega sploh ne bi gospodarsko zmogli!)

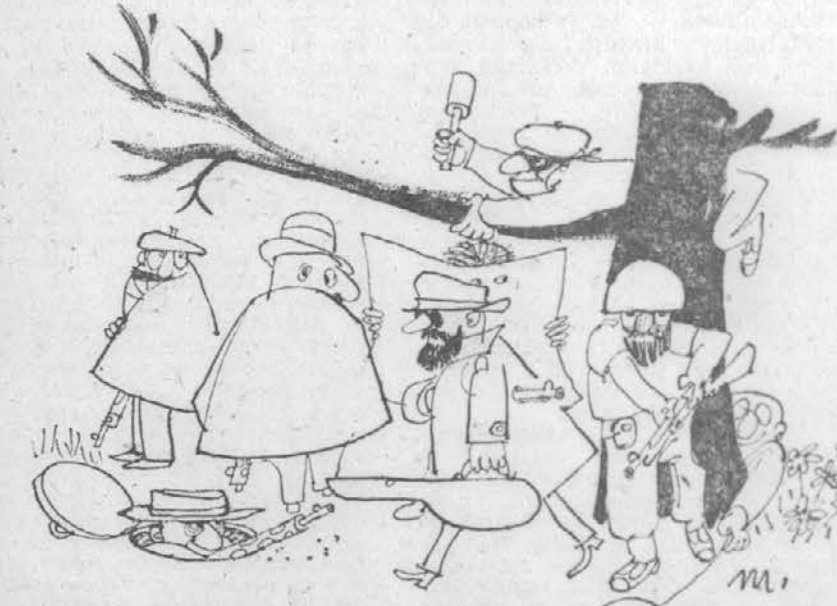
Zadnje čase je bilo po svetu veliko napisanega o delovanju CIA. Odkar so v Združenih državah tako uspešno pospravili Nizona, je v središču pozornosti vmešavanje te službe v Čilu. Tuje iustvirane revije objavljajo v nadaljevanjih neverjetne zgodbe, kako je ta obvesečevalna super firma pripravila med drugim tudi udar na Cipru, ki bi ga moral, kot so potrdili dogodki, okronati predsednik Makarios s svojo glavno. Nekaj takega, kot se je zgodilo še poprej predsedniku Alerndeju v Santiagu, Lumumbi v Kongu, Mo-

Ne bi šlo, preveč odkritosti ne pelje nikamor. Vsakdo mora videti, da je za srečo človešta očitno treba delati eno, govoriti drugo. Ne gre drugače. Meddržavni odnosi bi se po nepotrebnem zostrili.

Zato tudi urikam predlog, da bi vsako jutro pošiljali velikim prisrčno pisma z zahvalami, ker smo spet en dan več tako lepo preživelj v miru. Mislimi bi, da se norčujemo. Da izzivamo. Da imamo kaj posebnega za bregom, kar je treba vsakakor odkriti in preprečiti, naj stane

kolikor hoče. Prav tega pa nočemo. Saj že tako dovolj stane. Mislim, da bom še naprej vsako jutro prebiral časnike, kaj je na svetu novega narobe in kaj so od sinoči spet toliko zakrpalji, da lahko brez tveganja drugod kaj razparajo Človek pač hoče vedeti, kaj se godi okrog njega. Slediti dogodkom. Le da z veliko manj spoštovanja za velike odkriteljance ...

Naposled pa je tudi dobro. Vaš nekoliko otožni MILAN MAVER

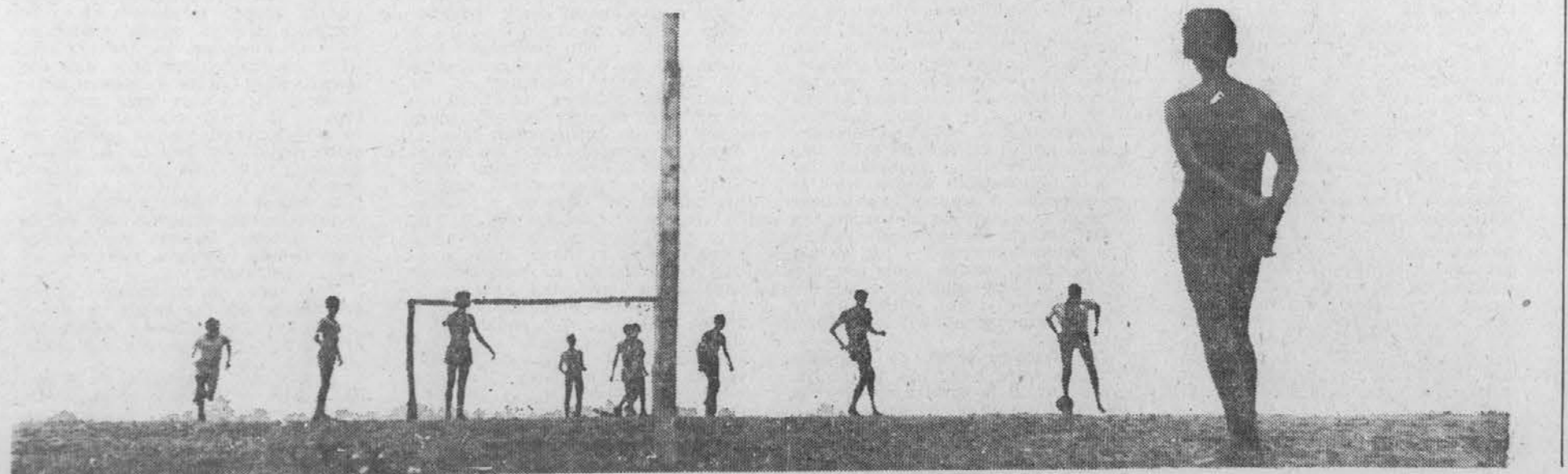
Ne bi šlo, preveč odkritosti ne pelje nikamor. Vsakdo mora videti, da je za srečo človešta očitno treba delati eno, govoriti drugo. Ne gre drugače. Meddržavni odnosi bi se po nepotrebnem zostrili.

Zato tudi urikam predlog, da bi vsako jutro pošiljali velikim prisrčno pisma z zahvalami, ker smo spet en dan več tako lepo preživelj v miru. Mislimi bi, da se norčujemo. Da izzivamo. Da imamo kaj posebnega za bregom, kar je treba vsakakor odkriti in preprečiti, naj stane

kolikor hoče. Prav tega pa nočemo. Saj že tako dovolj stane. Mislim, da bom še naprej vsako jutro prebiral časnike, kaj je na svetu novega narobe in kaj so od sinoči spet toliko zakrpalji, da lahko brez tveganja drugod kaj razparajo Človek pač hoče vedeti, kaj se godi okrog njega. Slediti dogodkom. Le da z veliko manj spoštovanja za velike odkriteljance ...

Naposled pa je tudi dobro. Vaš nekoliko otožni MILAN MAVER

Trenning (foto Joco Znidarčič)

Iz statistike, prakse in teorije o zaposlovanju

Na cesto krampat pa ne...

Zakaj v Sloveniji primanjkuje delavcev

Tisto, da pomenita kramp in lopata že dolgo največje socialno pomanjkanje, nekaj, česar se mora človek oprijeti, ko zdrsne čisto nazdaj, na dno družbene lestvice, nas ne strši samo kot prispevka in celo že kot literarni motiv. Prizadeva nas brez vsake sentimentalnosti in zelo robato takele vsak dan, ko se razgledujemo po gradbiščih, cestah in komunalnih napravah in tožimo: da imamo premalo delavcev, da imamo preveč in neorganiziran dotok delavcev iz drugih republik, da smo se Slovenci odvadili poklicev, ki so združeni z metlo, s krampom in z lopato.

A namesto, da bi se predajali uganjanju in prevelikemu slapu čustev, si pomagajmo s številkami: da bi si ustvarili vsaj približno podobo, kje smo in kaj naj storimo.

Neradi se selimo

V minulih dveh desetletjih je teklo naša zaposlovanje po izredno visoki stopnji — 5,9. Gre seveda za povprečje, ki obsega časovno dve pogledji. Prvo govori o prvih letih povojne industrializacije in velikem priseljevanju ljudi iz prenaseljenega podeželja v mesta in središča. Drugo poglavje tega socialnega toka je nekoliko bolj zapleteno. Pri zadnjem popisu prebivalstva smo namreč ugotovili, da je kmetičkega prebivalstva samo še 20 odstotkov. To pomeni, da je rasiljevanje, zlasti med dvema popisoma, bilo zelo hitro.

Bolj zanimivo bi bilo nemara zvedeti, o tem pa ne govorijo prav nobena številka, koliko je v tej dezorganizaciji, kot ji učeno pravimo, resnično naraslo število čistih delavcev. Ali pa še bolje: koliko še šteto tistih, ki jim pomena delo v družbenem sektorju gospodarskega socialno varnosti, niso pa se še povsem ločili od kmetijstva. Zakaj bi bilo to dobro vedeti? Zaradi več razlogov. Tudi zato, da bi premagali nekaj dogem in iluzij pa morda tudi družbeno prav nič koristnih napeljevanj, da bi stvari spremenjali po enostavljani poti.

Podatki namreč govorijo, da je ob sedanjem pomanjkanju delavcev, saj je stopnja rasti zaposlovanja letos spet rekordna — 4,8 — zelo težko doseči večjo prostorsko mobilnost delavcev. Preprosteje povedano, ljudje se ne selijo za delom. Od 12.000 prostih delovnih mest, tako so izračunali v pristojnih službah, jih zelo malo zasedamo v medkratkovem zaposlovanju. Samo pet odstotkov — pravjko številka. Svojo delež ima pri tem seveda polproletarski položaj velikega sloja delavcev. Če ne ta, pa vsaj polproletarska mentaliteta, ki Slovenca veže na domače okolje, način življenja in seveda tudi na mnoge ugodnosti, ki bi jih izgubil s preselitvijo.

Kaj je mogoče v tem spremeniti? V kratkem času najbrž zelo malo. Preseljevanje, tako imenovana socialna in prostorska mobilnost so stvari, ki rastejo iz materialnih in številnih drugih razmer, med katerimi je tudi izobraževanje gotovo ena pomembnih sestavin. Slovenska nemobilnost ima namreč po drugi strani veliko prednost. Da je slovensko podeželje zelo hitro uješlo razvojne tokove sodobne urbanizacije, da je tako rekoč eno samo gradbišče, ki naglo presnavlja sram in spremnja stanovanjsko kulturo, raven komunale in način življenja, je gotovo posledica prav te nepremakljivosti polproletarcev.

Pogoj takega naglega razvoja za ostalih podeželskih območij je dohodek, ustvarjen v dislociranih obratih, povečanih tovarnah in naglem razvoju družbenih dejavnosti. Bržkone imajo prav tudi tisti, ki ugotavljajo, da je razvoj mehanizacije in kmetijstva v mnogem tudi posledica prelivanja dohodka iz industrije v kmetijstvo skozi polproletarceve žep.

Kaj premikati: stroj ali človeka?

Podatki, da nam primanjkuje delavcev, da so začeli investicijski načrti bežati mimo izračunov, koliko je namreč kje kratkorочно in dolgorочно nezaposlenih delovnih rok, imajo tudi še svojo hrbtino. Res je namreč, da glasnega klica na pomoč ni mogoče poslušati na vsi Sloveniji. Imamo bele lise, kjer imata še svoj prostor brezposelnost in zdomstvo. Če imamo pred očmi vse pozitivno, kar je spremenilo podobo Slovenije, potem je prav kar trdijo tudi nekateri ekonomisti, da je dohodek čimbolj enakomerno porazdeljen; tudi v primeru, da je v celoti manjši. To pa pomeni tudi trenutno najbolj spremljivo rešitev: naj se stroji selijo k ljudem, ne obratno?

Posledice takega spoznanja pa se morajo seveda pokazati v načrtovanih novih naložbah v izrabi primerjalnih prednosti in rezerv določenih območij, kjer postaja nezaposleni človek najpomembnejši družbeni kapital. Ne bi najbrž bilo treba ponavljati že znanih ugotovitev, koliko je s tem prihrankov pri stanovanjih, komunalni, šolstvu in varstvu, koliko ugodnih vplivov na narodnostno vitalnost in obrambo.

Je res, da premalo znamo?

Primanjkljaj lastne delovne sile gre praznaprav na račun zdomstva. Če je zdomceev okrog 82 tisoč, imamo samo v tem številu delavcev petletno rezervo. Ugodno je nemara to, da je odhajanje na delo v tujino v zadnjem času močno upadlo. Kljub temu se je doslej vrnilo le kakih 1.500 zdomcev. Ne bi bilo prav, če bi pri manjšem zanimanju za tujino iskali zasluge samo pri sebi; na to namreč vplivajo predvsem recesijski pojavi v tistih evropskih državah, kjer je bil interes za zaposlovanje naših delavcev največji. Če bi jih navajajo zdomci, ko se odločajo za delo v tujini, bi pravzaprav morali biti povratnikov več. Velika ponudba delovnih mest bi jih morala pritegniti. Toda če vemo, da so zdomci večinoma z nerazvitih območij, potem je pri njih težnja po vrnitvi v ožje domače okolje še toliko bolj izrazita.

Redki primeri samoorganiziranosti zdomcev, ki se odločajo za proizvodne naložbe, potrjujejo isto splošno značilnost o slovenski nemobilnosti. Zdomci se želijo vrniti predvsem na svoje domače področje. Razlogi za to so številni, na prvem mestu gotovo družinski in stanovanjski. Zato bi najbrž kazalo bolj podrobno proučiti posamezna ožja območja in z novimi naložbami vplivati, da se ne vrnejo neki uspešni zdomci, ampak prav tisti, ki bodo imeli zagotovljeno delo v domačem kraju.

Menda ni tako redko izrekel kak zdomci mnenja, ko so ga nagovarjali za prosto delovno mesto na večji razdalji (pri nas se nekako občutek za razdaljo izenačuje s regijskimi mejami), da če že mora »daleč« zdoma, potem gre raje zaradi večjega dohodka v tujino. Tudi hitrejše pridobivanje kvalifikacij v bolj razčlenjeni in sodobnejši nomenklaturi poklicev vpliva na takšno odločitev. Naši nekvalificirani delavci namreč v tujini razmeroma hitro dosežejo kvalifikacije. Zakaj, si bomo še ogledali.

Toda nobenih iluzij ni treba imeti, da bo kdaj mogoče vse zdomce dobiti nazaj; preveč pestri so osebni razlogi, da je bi se lahko to zgodilo. Res pa je, da je v tej množici delovno najbolj vitalen del, ki bi lahko koristno nadomestil dejanske upokojenice v proizvodnji, ki jim raztegnjeno starostno dobo za upokojitve, pomenijo pa slabše produktivni del kolektiva. Ne po svoji krivdi, si veli.

Če že omenjamo kvalifikacije, potem se v naših pogledih in pregledih že precej časa trdovratno ohranja mišljenje, da se vrtno v začaranem krogu nekvalificiranosti. Ker imamo do 60 odstotkov nekvalificiranih (najbrž slabšo ovrdenotanih) delovnih mest, imamo zelo širok prostor za priseljevanje vedno novih delavcev brez kvalifikacij. Zaposlitvena konjunktura torej po svoje kar naprej ustvarja novo nekvalificiranost. No, teže se je sprijazniti samo s pojasnilo in z zahtevo, da bi morali spremeniti strukturo delovnih mest s tem, ko bi prešli na zahtevnejšo proizvodnjo in zahtevnejše delovne operacije.

Sodobni sociologi so dobro opazili povsem nov pojav v tako imenovani velikoserijski proizvodnji. Tudi če je končni proizvod teh velikih serij maderen elektronski stroj, je delo delavca čedalje manj univerzalno. Tehnične delitve dela so ustvarile ozko delovno operacijo v veliki seriji.

Pojavu pravimo »nosirašeno« delo. Delovne operacije so tako preproste, da zahtevajo prej večjo ročno spretnost kot izobrazbeni nivo. Prav zaradi tega tudi naši delavci v tujini razmeroma hitro dobivajo kvalifikacije in poklice, s katerimi navadno prihajajo nazvkriz v domačih podjetjih. Prestrukturiranje proizvodnje, prehod k velikim serijam in atraktivni proizvodnji (npr. elektronika, avtomobilizem) v bistvu prav nič ne razrešuje problema kvalifikacij. Nasprotno, zaostreuje ga.

Težko bi natančno odgovorili, ali zares premalo znamo, ko nam vsaj v formalnih pregledih prevladuje nekvalificirana delovna mesta. Prav gotovo je, da tudi premalo znamo in se izobražujemo. Drugi vzroki pa bodo tudi v neustrezni organiziranosti, ki v novo tehnologijo in tehnične delitve dela ne zna vnesti novih pogledov na kvalifikacije, delovna mesta in izobraževanje. Toda če manj znamo, bodo

lahko verjetno nepristranski kronisti zabeležili, da nobena od slovenskih generacij ni toliko delala in ni bila toliko angažirana kot prava sedanja. Trdim, da imamo pretežno nekvalificirane delavce, samo v stanovanjski gradnji pa lahko najdemo na tisoče delavcev, ki opravljajo kvalificirana dela, brez formalnih papirjev.

Če ne bi bila sedanja generacija toliko delavna, ne bi bilo mogoče v dveh desetletjih preobraziti domala vseh delov Slovenije. Ročne spretnosti, obrtniškega znanja in hitre prilagodljivosti je torej na pretek. Drugo vprašanje je, koliko smo sposobni, odprti in dovzetni za prenos vrhunske tehnologije in znanstvenih odkritij. Tukaj nam vsak visoko kvalificiran strokovnjak v tujini pomeni veliko izgubo. Ne samo zaradi tistega denarja, ki smo ga dajali za njegovo šolanje. Hujša je, ko gre za hojo vstric s sodobno tehnologijo in naglim tehničnim razvojem.

Priseljeni delavci iz drugih republik

Morda bi bilo boljše, če bi označbo »delavci iz drugih republik« opustili. Zelo dobro namreč vemo, od kod dobivamo pretežno večino delavcev za komunalna dela v mestih, v gradbeništvu in gozdarstvu. V teh panogah jih je namreč največ. Če prihajajo bolj ali manj organizirano, ni toliko kritično. Prihajajo pa povedni z območja Une od Cazinca do Bihaca in Drvarja, iz okolice Slavonske Požege in seveda veliko s Kosova. Kritično namreč utegne postati čez nekaj let, ko teh delavcev niti organizirano niti neorganizirano ne bo več mogoče dobiti. Območje Primorja in Like, ki je bilo po vojni največja rezerva delovne sile za naše gradbeništvu, je skoraj že povsem izpadlo. Industrializacija in urbanizacija drugih delov, ki je zelo intenzivna, bo vplivala tudi na tiste »klasične rajone«, kjer so naše kadrovske službe novačile delovno silo, da bodo omejili migracije na minimum.

Kaj torej potem, ko bo dotok delavcev iz drugih republik skopnel? Najbrž je odgovor zelo preprost, čeprav je izvedba sicer bolj zapletena in dolgoročna. Podobno kot trdimo o vrnitvi naših zdomcev na račun udeležbe njihovih sredstev in tujega kapitala pri nas velja tudi za druge dele države. To je predvsem ekonomsko vprašanje, ki zadeva integracije, bolj širokopotezno organiziranost samoupravnih proizvodnih skupacij pri skupnih vlaganjih in poslih na drugih trgih, predvsem trgih nevuršenih izdelkov.

Nič drugega ne more obveljati, kot prenesti razvojne programe v širši okvir gospodarskega povezovanja v Jugoslaviji, prenesti proizvodne zmogljivosti v kraje z nezaposlenimi delavci. S tem hkrati rešujemo tudi socialne probleme teh območij, katerih stroški se nam sedaj po drugi poti vračajo kot gospodarsko breme. Prav gotovo vsa ta vprašanja zahtevajo, da smo si pri načrtovanju razvoja veliko bolj na jasnem, kje kaj vlagati in s čim dolgoročno računati.

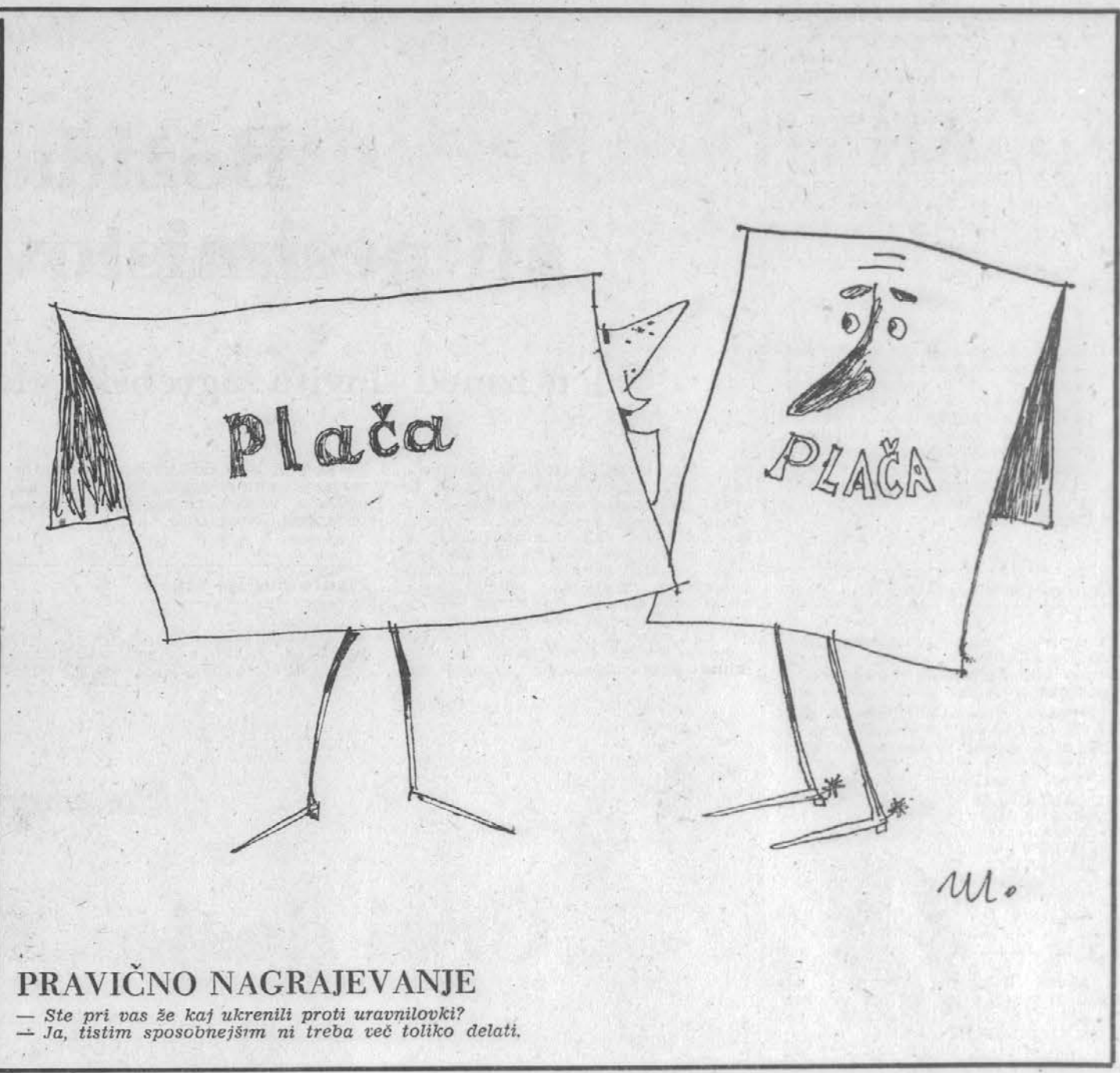
Krampanje je preživela obrt

Večina delavcev v drugih območjih države se zaposluje v gradbeništvu in komunalni. Naša urbanizacija je vsaj teoretično na višini, manjka pa ji izvajalec; sodobno organizirane komunale, ki vključujejo tudi zaščito in varstvo okolja. Na tem področju smo še zmerom slabo organizirani in preobremenjeni s preživelo mentaliteto. Skratka: radi bi poceni komunalno ob lopati in metli. Zelo počasi napredujemo z mehanizacijo in sodobno organizacijo komunalnih dejavnosti. Edina perspektiva, ki je v razvitih državah že preizkušena, pa je v tem, da te dejavnosti posodobimo, boljše tehnološko organiziramo in opremimo z najmodernejšo komunalno tehniko in mehanizacijo; se pravi, z izločanjem živega dela, ker njegov delež tako ali tako neprekinitveno pada. Modernejša organizacija in mehanizacija pa lahko odprta vrsto bolj privlačnih poklicev v teh dejavnostih. Kramp in lopata sta zares preživeli rekviziti in pometanje ulic z metlami prav tako.

x x x

Številke bi nas lahko odpeljale še na kakšno druga področja razmišljanja. Menimo pa, da smo omenili vsaj nekaj najpomembnejših, ki zadevajo politiko zaposlovanja. Te politike namreč ni mogoče v ničemer ločiti od politike družbenoekonomskega razvoja in planiranja, gospodarskega povezovanja tako doma kot v mednarodnem merilu.

Drago Vresnič

Prejeli smo

Temelji gospodarjenju s slovensko pokrajino

O osnovni urbanizaciji SR Slovenije

Zavod SRS za regionalno prostorsko planiranje je 19. septembra objavil v časnikih »Delo« in »Večera« »Zasnovo urbanizacije SR Slovenije« in s tem odprl javno razpravo o prvem elementu bodočega regionalnega prostorskega načrta SR Slovenije, kakor to določa republiški zakon o regionalnem prostorskem planiranju.

Pravzaprav to ni prvi korak, temveč drugi, če štejemo za uvod v ta dokument še pred letom dni sprejete snote in smernice za urejanje prostora, ki so med drugim tudi pomenile idejni program bodočega prostorskega regionalnega načrta. Objavljeni zasnovi urbanizacije in prikazu njenih vplivov na razvijanje infrastrukturnega omrežja bo sledil še eden bistvenih elementov: uskladen prostorska sinteza vseh uporabnikov prostora (vodnega gospodarstva, energetike, prometa, varstva okolja, kmetijske in gozdarske izrabe tal itd.) na podlagi zgoraj naštetih urbanizacijskega koncepta.

S temi dokumenti bomo postavili temelje gospodarjenju s slovensko pokrajino in hkrati dali vsem drugim podrobnejšim prostorskim načrtom (npr. za posamezne pokrajine, mesta ali druga naselja) prepotrebne smerice, ki jih doslej ni bilo in so jih zato morali njihovi sestavitelji pogosto sami snovati. Regionalni prostorski plan naj bi potemtakem zagotovil družbeno politiko nad bistveno komponento vsake organizirane družbene skupnosti: načrtno uveljavljanje gospodarskega in prostorskega razvoja v prostoru, na katerem živi in dela naša družbena skupnost. Razumljivo je, da bo usklajeval svoja stremiljenja tudi z interesi druge jugoslovanske skupnosti in hkrati upošteval cilje, ki si jih zastavljajo naši evropski sosedi glede prostorskega razvoja.

Sestavitelji regionalnega prostorskega plana so kot podlago, na katero so oprli snovanje prostorskega načrta, uporabili nadvse pomemben družbenoekonomski in prostorski pojav: urbanizacija. Sodili so, da bodo z vidjo razvoja mest, dezorganizacije podeželja in splošnega populacijskega razvoja dobili trdno osnovo, kateri bodo sledili uporabniki prostora: infrastrukturni objekti, gospodarstvo in družbene dejavnosti (npr. šolstvo, zdravstvo itd.). Zamisel, da bi porabili razpoložljivost in razvoj mest in socialno-ekonomsko preobrazbo prebivalstva kot podlago pri prostorskem načrtovanju, ni nova in je doživela v povojnem času številne teoretske obdelave (na primer model o razvojnih poljih)

in praktično uporabo npr. pri prostorskem načrtu Francije (z metropolami razvoja), nizozemskem regionalnem planu (koncentrirana dekoncentracija), državnem regionalnem planu Poljske (zamisel o vozliščni strukturi) in še pri drugih. Zavedati se namreč moramo, da so v sodobni družbi postala mesta, bolj kot kdajkoli v človeški preteklosti, osnovna osišča družbene prostorske organizacije, nosilci drugega naselbinskega omrežja in koordinirajoči gospodarskega in socialnega življenja. Prav zato vrednotimo urbanizacijo kot napredek v družbeni delitvi dela in kot pomemben korak v družbenem razvoju.

Ob uresničevanju te zamisli so se sestavitelji zasnove urbanizacije srečali z nekaterimi splošnimi in posebnimi zahtevami. Prve so npr. terjale, da mora zasnova urbanizacije in seveda kasnejši regionalni plan zagotoviti vsem območjem in socialnim skupinam enako oskrbo in enake razvojne možnosti. Obstoječo razvojno in socialno ekonomsko diferenciacijo med regijami bi bilo treba čimbolj zmanjšati. Druga skupna zahteva pa izhaja iz zahtev specifičnosti slovenske pokrajine. Tako je bilo mogoče ugotoviti, da je v SR Sloveniji kljub močnim dezorganizaciji (blizu 18 odst. kmetičkega prebivalstva) le ca 42 odst. mestnega prebivalstva in da zato prevladujejo mala mesta, ki imajo glede na opremljenost s storitvami, njihovo rentabilnost in možnost oskrbe podeželja premalo lastnega prebivalstva in gospodarske moči.

Marsikatero območje je ostalo zaradi razmejitve ali konkurenčnega pritiska bližnjih mest na neslovenskem ozemlju brez lastnega središča (npr. Primorska, jugovzhodna Koroska, spodnje Posavje) in prihajalo pod vpliv tujih centrov. Družbeno-razvojni koncept Slovenije je v težnji, da bi zagotovil enak razvoj vsem območjem, že prej postavil kot temelj prostorske ureditve policentrični razvoj. To se pravi niti ne koncentracijo v dveh mestih, niti ne drobitev slovenskega razvoja in urbanizacije na številne občinske centre in druge kraje, kot je to bilo doslej značilno za Slovenijo, temveč premišljeno in samoupravno dogovorjeno delitve med mesti, ki bo zagotavljala, kar najustrežnejši razvoj in oskrbo vsem slovenskim pokrajinam. Med različnimi možnostmi so se sestavitelji glede na ta izhodišča odločili, da bodoča prostorska organizacija v Sloveniji temelji na 11+2 mestnih središčih: na Ljubljani kot republiškem razvojnem središču, na Mariboru, Celju, Novem mestu in somestju Koper-Izola-Piran kot pomembnejših razvojnih središčih ter na Novi Gorici, Kranju, Ptujju,

Murski Soboti in somestjih Radovljica-Jesence-Elad, Sloveni Gradec-Ravne-Dravograd, Trbovlje-Zagorje-Hrastnik, Brežice-Krško. Pri tem je do določen mere ostalo odprto vprašanje bodoče vloge Kranja in Ptujja, ki sta zelo blizu Ljubljane oziroma Maribora (zato tudi 11+2) in industrijskega žarišča v Velenju, ki pa nima obsežnega zaledja.

Izbrani urbanizacijski koncept gradi torej na spoznanju, da se naselja in mesta medsebojno povezujejo in tvori na podlagi spontanega ali pa, kar ravno želimo doseči, dogovorjene medsebojne delitve dela povezana in funkcijsko urejena naselbinska omrežja. V njih pa imajo izbrani vodilni centri, ki so v Sloveniji po večini prešibki in jih bo zato treba populacijsko okrepiti, vlogo nosilcev razvoja in glavnih vozliščnih omrežij. To pa hkrati pomeni, da bo treba to osnovno zamisel nove ustave v nadaljnjih razgledljajnih in razpravah v občinskih skupščinah, krajevnih skupnostih in temeljnih organizacijah združenega dela še dodelati glede regij.

Zasnova urbanizacije računa tudi z nekaterimi omejitvami. To so predvsem prirodne razmere, ki so v alpskem svetu in na kraških planotah neprikladne za večjo obiljenost. Pomembna determinanta je tudi prihodnji razvoj slovenskega prebivalstva. Pričakovati je, da bo leta 2000 bivalo na ozemlju SR Slovenije okoli 2,3 milijona prebivalcev. Sestavitelji zasnove urbanizacije so upoštevali tudi številne socialnoekonomske učinke urbanizacije in med njimi predvsem dva ključna dejavnika: rast narodnega dohodka ter razvoja in razmestitev delovnih mest, ki sta zelo odvisna od urbanizacije, a obenem močno vplivata nanjo.

Zasnova urbanizacije je potemtakem pomemben korak pri oblikovanju dolgoročnega družbenega razvoja Slovenije. Verjetno bo doživelo v javnosti in v strokovnih krogih močan odmev, saj postavlja tako rekoč vsakega Slovenca pred dilemo: ali ostati pri sedanjem spontanem in pogosto anarhičnem prostorskem razvoju ali izbrati urejen in načrten razvoj, in seveda, ali so sestavitelji zares upoštevali vse možnosti in pogoje pri njenem snovanju in izdelavi optimalnega rešitev. Pri takšnih razmišljanjih pa ne smemo pozabiti, da je prostorsko planiranje kontinuiran proces in ne enkratno dejanje in da bodo zato tako zasnova kot naslednji plannerski dokumenti podvrženi popravkom ob medsebojnem usklajevanju in seveda ob rednih občasnih revizijah in overitvah.

dr. Igor Vršič

Razmišljanje

Pogled v severnoameriško glasbeno stvarnost

Pozitiven predznak resnične ustvarjalnosti

Avtor prispevka je na pobanilo Univerze v Montrealu (Kanada) dva semestra predaval kompozicijo in analiziral sodobnih glasbenih del na tamkajšnji glasbeni fakulteti.

Esकिmi uporabljajo — pač glede na narečje — petindvajset do trideset različnih izrazov za sneg. To navsezadnje ni presenetljivo, saj s snegom živijo prav tako kot naš kmet z zemljo — usodno so navezani nanj. Če se eskimski lovec predčasno vrne s svojega lovskega pohoda in domačin pove, da je tam zunaj našel le na »pukaka«, drobno zrnat suh sneg, je to vsem zadostno pojasnilo. Ker ni bilo primerne naglaske snega, si ni mogel zgraditi sneženega zavetišča za prenočevanje. Brez zavetišča pa bi v ostri polarni noči zmrznili.

Prav gotovo bi tudi današnji glasbeniki potrebovali kup novih strokovnih izrazov za opredeljevanje najrazličnejših odtenkov ustvarjalnih prizadevanj. Z njihovo pomočjo bi morda le bilo mogoče temeljitije razumevanje in predvsem dojemanje mnogih drobnih tehničnih in muzikalnih posebnosti, ki so sedaj po večini skrite tudi pozornemu poslušalcu in celo strokovnjaku. Tudi navidezno, ali, bolje rečeno, zvočno manj izrazite posebnosti lahko namreč nosijo v sebi kak napredka ali pa značilnost izpovedovanja. Če pa se naša razgledanost razširja tudi zunaj ozkega tradicionalnega življenjskega okolja, postaja to vprašanje toliko bolj pereče. Postane nam jasno, da so potrebni učinkovitejši prijemi za obravnavanje tistega področja človekovega ustvarjanja, ki ga doživljamo s slušnimi čutili.

Pri takih poskusih pa se izkaže, da lahko le kar najbolj skrbno postavljene vprašanja vsaj deloma izluščijo sestavine, ki so značilne za ustvarjalno okolje in njegovo posamično izraznost. Ob tem odkrijemo (kar je osepuljivo le v prvem trenutku), da so prav vprašanja neprimerno bolj pomembna kot izjavni odgovori. Ti se namreč povečini obračajo po trenutni situaciji, naj bo lokalni ali časovni, po ravni kulturne obveščenosti in pa po stanju ustvarjalnih stremilijev. Poleg tega se moramo zavedati tudi dejstva, da je — tu se izraža nenehna navidezna brezhibnost umetniškega delovanja — zgodovina umetnosti v nekem smislu pravzaprav zgodovina vprašanj brez zadovoljivih odgovorov, kar pa spet ni nič drugega kot dokaz nujne po življenjski potrebi človeških umetniških prizadevanj.

Samonikel izraz

Če skušamo povedati drugače: nujno in nadvse skrbno postavljena vprašanja o določenih posebnostih glasbenega ustvarjanja ne morejo izjavni odgovorov na taki ravni doslednosti, kot bi si jo želeli, kajti narave umetniške ustvarjalnosti ni mogoče vklesčiti v znane in samo po sebi razumljive kalupe. Pa vendar nam vsak, tudi delni in nezadovoljivi odgovor pomaga pri oblikovanju novega vprašanja, ki se že s svojo preoblikovanostjo nujno bolj približa obravnavani nejasnosti kot predhodno. Ker se pa poleg tega v različnih okoliščinah soočamo z različnimi odgovori na isto vprašanje, lahko le ugotovimo, da so glede na vse mogoče silnice, ki na posamezen odgovor vplivajo, na neki način pravilni tudi tisti odgovori, ki se v skrajnih primerih morda celo med seboj izključujejo.

Taka razmišljanja so potrebna, če se hočemo razumevajoče približati ameriški glasbi. Površnemu poslušalcu se zdi tamkajšnja sodobna glasbena ustvarjalnost podobna, če že ne enaka evropski. To vsekakor ni res. Odšteti moramo iz Evrope in od drugod — predvsem s Daljnega vzhoda — uvožne sestavine, pa bomo odkrili razgibano prizadevanje za izraz, ki v zatičnem času postaja bolj in bolj samonikelo.

Bistveni problem ameriške glasbene ustvarjalnosti je odsotnost tradicije v zgodovinskem pomenu te besede. Njihovo delo ne sledi nekakšnemu bolj ali manj stopnjevitemu kulturnemu razvoju, ki je v času do bližnje preteklosti tako značilen za Evropo. Pravzaprav se zdi nesmiselno postavljati odsotnost tradicije kot problem sodobnih skladateljev, kateri v Evropi tožijo, da je prav ta tradicionalnost bistvena ovira, zaradi katere se njihovo delovanje ne more razmahniti v taki meri, kot bi bilo sicer mogoče. To je res, saj potrošniško vzgojeni odjemalci zgodovinske in pa po zgodovinskih vzorih izdelane glasbe na obeh straneh oceana dosledno odklanjajo vsako, tudi najmanjšo možnost, ki bi jih odtegnila začaranemu krogu umetniške ustvarjalne glasbene stvarnosti. Toda evropski skladatelj je v vsakem primeru zmnožek svoje preteklosti, pa četudi se ji izogiba s kakršnokoli drugačno računsko operacijo. Zato obstaja med ameriški in evropski skladateljmi globok prepad: na naši strani ustvarjalci v primeru teže resljivih glasbenih problemov kaj radi (in z do-

ločno pravico) sežejo v preteklost, medtem ko je ta možnost v novem svetue izključeno teoretična in zato neprilodna. Evropska glasbena preteklost ni njihova glasbena dediščina in zato ameriški skladatelj ne morejo imeti in tudi nimajo istega odnosa do posledic evropskega oblikovanja glas-

bene misli v zgodovini kot njihovi evropski kolegi. Evropski skladatelj pa nima le zavesti kontinuitete, kar mu po svoje tudi pomaga pri njegovih poskusih prekinitev s tradicijo. Pretekta ustvarjalna obdobja mu dajejo na voljo določen delovni material, ki ga po svoje obdeluje in v skrajni posledici tudi krepko razgrajuje. Kajti treba je vedeti, da je razvoj evropske kompozicijske tehnike in ne nazadnje tudi muzikalnosti v zadnjih desetletjih osnovan predvsem v smeri razčlenjevanja zlatih zvočnih sestavin. Saj smo praktično že prišli do obravnavanja zvoka na način, ki ga glasbeni zgodovinarji slutijo kot začetek občutka za glasbo pri človeku iz davnine: do raziskave udarcev in šumov delovnega orodja.

Američani seveda nimajo lastnega zvočnega materiala, ki bi ga bilo mogoče kakorkoli obdelovati. Zato so se nujno znašli na poti, ki je zahtevnejša, odgovornejša, predvsem pa daje slutilo pozitivnega predznaka resnične ustvarjalnosti. Zračenje nekako tam, kjer imajo občutek, da je mogoče delati brez predhodnih vzorov in brez pritiska evropske tradicionalne vzgoje. Ta glasba nastaja na robu institucionalizirane mašinerije komercializma, predvsem na manjših univerzah, ki so večkrat prava zbirališča mladih navdušenov s skupno željo po ustvarjanju nove glasbe, drugačne glasbe, predvsem pa seveda glasbe. Obravnavana z evropski klasičnimi merili je ta glasba povečini tehnično nadvse okorna, muzikalno pa večkrat do neverjetnosti preprosta in celo primitivna. Kratkospazni domisleki se do onemoglosti povnavljajo ali pa so med seboj povezani na način, ki ga Evropci ne bi mogli dojeti kot kvaliteto. Pa vendar kaže, da si ta z ničemer obtežena glasba pridobiva vedno več somišljenikov. Očitno v svojem krogu deluje kot najbolj primeren izraz okolice in njenega načina mišljenja. S svojo neposredno odmenovnostjo si pridobiva vlogo nekakšne glasbe za domačo rabo, vendar seveda, kot smo že rekli, povečini ne znanj fakulturnih območij. Pri tem pa je tudi pomembno, da je medsebojna izmenjava izkušenj in notnega materiala novih glasbenih del izredno živahna. Na glasbenih fakultetah namreč nje razmnožujejo in celo tiskajo ter jih potem s pomočjo krožnih pisem nudijo po vsem kontinentu. Zato čedalje večja razširjenost in svojstvena popularnost ameriške sodobne glasbe nikakor ne more presenetiti.

Z ničemer obtežena glasba

Ta ameriška, skorajda lahko rečemo univerzitetna podtalna glasbena kultura je naravna posledica tamkajšnjih razmer, ki ne poznajo subvencioniranja kulturnih dejavnosti v evrop-

skem smislu. Vse to je v glavnem prepuščeno privatnim ustanovam in premožnim posameznikom. Toda skladatelj izdeluje »valovanje zvoka in ne predmetov, ki so oprjeljivi in poleg tega lahko tudi predmet borznega metačenja, kot racimo silka ali kip. Kar ameriškega odjemalca čina s tem hkrati tudi podpornika kulturne produkcije) predvsem zanima, je lastniški odnos ali pa družbeni ugled, ki si ga pridobi s svojim denarnim nakazilom. Zato na glasbenem področju v glavnem ne bo podprl ničesar, kar ne bi ugajalo večini možnih poslušalcev. To pa vsekakor ni in tudi ne more biti glasbeni izdelek s sodobno izraznostjo, temveč le na katerikoli način popularna glasba in pa »zvenčena imena interpretov. Ustvarjalno možnost tako zamenjuje muzejski artilerij.

Ameriški ustvarjalec, ki danes živi in dela v Evropi, je to vzdušje občutil z vso ostrino. Kot mlad skladatelj je dobil vse mogoče, tudi najpomembnejše kontinentalne nagrade za kompozicijo, toda nagrada dela v Ameriki nikoli niso bila izjavljena.

V takem okolju so seveda prijemi ameriških avantgardistov razumljivi in tudi sprejemljivi. Boj za sodobni izraz jih žene v resitve, ki smo jih že omenili, pri čemer pa njihovega primitivizma ne moremo primerjati ali celo zamenjati s kupčijsko spodbojanim posmehanjem zgodovinskih tehničnih in muzikalnih glasbenih vrednot, kar je značilnost evropske uporabne resne glasbe, evropskega duhovnega primitivizma. Njihova glasba je kljub vsem zadržkom evropske vzgoje nova glasba, ki ne nosi pečata preteklosti, očitno izraža kulturno raven in potrebe svoje okolice in je v nekem smislu lahko dobra osnova za oblikovanje od Evrope neodvisnega muzikalnega izraza.

Za zdaj pa bi bilo to neodvisnost težko opredeljevati. Povsem po nepotrebnem se namreč obe glasbeni celini primerjata glede na učinkovitost svojih glasbenih dosežkov. Toda zaradi nepravilno postavljenih vprašanj, kar seveda izvira iz nezadostnega medsebojnega poznavanja, je ameriška stran bolj ali manj neuspešna. To ni nov problem ameriških ustvarjalcev, ki bi si radi pridobili mesto v evropski glasbeni zgodovini in s tem povežani trgovski učinek. Svojo neuspešnost rešujejo z odporom, da ne rečemo s sovražnimi čustvi do evropskih kolegov, kar pa jim ti spet s svoje strani vračajo s pokroviteljskim učitelja do nezadostnega učenja.

Milan Stibilj

Solo (foto Mitja Zakelj)

V Cankarjevi založbi

Med zavestjo in tvarjo

Ob izidu knjige „Avtoigeni trening — Sprostitev v stiski“ dr. H. Lindemanna

Leta 1955 je dr. Hannes Lindemann v skrinjicah, zahodnoafriškem čolnu iz debila, v petinšestdesetih dneh prejel Atlantič. Kot pravi sam, je bil kač-pada vesel, da je prispel tja čez živ in zdrav, bil je pa hkrati nezadovoljen z delom spoznanj iz svojega poskusa. Pridobil si je namreč izkušnje o tem, kako si ohraniti življenje na odprtem morju, do tega, kako na takšni plovi obvladati duševne težave, pa se ni dokopal.

Kot zdravnik, kot športnik in predvsem kot človek volje do uspeha ozkoma zagovornik tako imenovanih pozitivnih predstav v človekovih mišljih in počutju, ki so po njegovem pogoj in tudi že začetek vsakršne uspešnosti, se je lotil tudi tega območja samozpopinjavanja.

Nato se je odločil za ponovno plovbo, to pot v še manjšem in za morje povsem neprimernem zibljivem čolnu. In tudi tokrat se mu je — prve mu in edinemu med mnogimi — za las posrečilo prevaliti atlantiški raztečaj. Svoj uspeh je pripisal posebnemu duševnemu usposabljanju, imenovane mu avtoigeni trening. O njem je napisal tudi knjigo-priročnik, ki je sedaj po posredovanju Cankarjeve založbe pred nami tudi v slovenskem prevodu.

Knjigo z naslovom »Avtoigeni trening — Sprostitev v stiski« in s podnaslovom »Pot k sprostitvi, boljšemu zdravju, večji storilnosti je poslovenil in s posebnim dodatkom dopolnil prof. dr. Lev Milčinski. Lindemann je zamislil in način avtoigenega treninga povzel po svojem uči-

telju dr. Johannesu Heinrichu Schultzu, ki je v starosti 86 let umrl leta 1970, s psihoterapijo pa se je začel ukvarjati v svojem ambulateriju za hipnozo že pred letom 1910.

Osnednje doživlje v hipnozi — piše v Lindemannovem poročilu o izvornem avtoigenega treninga — je centralno preklopiljenje (preklopiti se — stopiti iz sebe). Schultz je pri ljudeh, ki jih je obravnaval s psihozo, skoraj praviloma ugotavljal, da so v tem stanju doživljali dve počutji: svojevrsno težkost, posebno v udih, in svojevrsno toplost.

V naslednjih letih si je prizadeval poiskati način, po katerem bi bolniki to izmirajočo »preklopitve« dosegli lahko tudi sami. Tako se je razvila metoda, ki jo je Schultz leta 1932 predstavil javnosti kot avtoigeni trening — koncentrativna samospustitev.

Bralec tega poročila se lahko o podrobnostih avtoigenega treninga in njegovem blagodejnem vplivu na porušeno ravnostje v delovanju simpatikus in parasimpatikus, povzročajoče pri človeku tako imenovano vegetativno distonijo, pouči iz knjige same.

Za naše nadaljnje razmišljanje je pomembno vedeti le naslednje: kdor opravlja ta avtoigeni trening, si mora v sproščeni telesni drž — leže ali sede in najraje zaprtih oč — po strogem vršnem redu in po predpisanim številu ponavljati gesla, kot so: Zelo sem miren (1 x), Desnica je zelo težka (6 x), Desnica je zelo topla (6 x), Srce bije zelo mirno in krepko (6 x) in tako naprej skoz vse osrednje telesne organe do popolne izmerjenosti. Tedaj nastopi trenutke, v katerem si človek, opravljajoč avtoigeni trening sistematično večkrat na dan, lahko programira v podzavest tudi svoje posebne želje, čemur sledi konč-

no preklic ostroma nekakšna predramitev.

Lindemann si je, na primer, pred svojim drugim potovanjem čez Atlantik, vtisnil v podzavest več takih besednih formul: Uspelo mi bo, Smer: zahod itd. Izjavlja, da se je s prvo trditvijo spravil v stanje »prave« moči, v 73 dneh neprestanega sedenja je svoje sedalo s tem, da je vanj od časa do časa pričaral občutek toplote, »kar je najljubša vaja avtoigenega treninga; obnaval ran zaradi neprestanega sedenja, podhlajevanja in silne vode.

Vendar — kakor je ves namen avtoigenega treninga, s sistematično vztrajnostjo (tj. voljo) dosegati telesno in duševno izmirjenost, ugodno počutje, skrajna, življenjska silo in zdravje hočeno po življenju, se mora ta avtosugestija uveljavljati v človeku brez naponanja volje. Navzočnost volje bi človeka pri tem naravnost motila. Po Schultzu naj človek, ki se uvaže v trening, pasivno tipaje zrdnice v doživlje svojega telesa; ali z Lindemannovimi besedami, »v svojih predstav se presadi v organ, na katerega naj bi vplivali.

Vse to in podobno, kar utegne s svojimi učinki po opisani koncentrativni samospustitvi sodobnemu civiliziranu pod vsakdanji pritiski civilizacije resnično pomagati zdravju in polno živeti, torej dosegati z značaj-

nim in vzdržnim ponavljanjem besednih obrazcev? V bistvu brez volje? V bistvu le voljno!

Na tej točki se vzburi naše razmišljanje ob pojavi, ki je — kot je razvidno iz knjige — registriran in uporabljan v moderni znanosti, pa zraven — kolikor vemo — tako star, kot so zarotitveni in uročitveni reiki čarovnikov — šamanov od kamene dobe do sedanjih dni.

»Ta prenos z ravni duševnega doživljanja na telesno delovanje je možen pač, ker sta telo in duševnost ena celota« — pravi jasno, nedvoumno in brez dvomov Lindemann. Tako se, na primer, nazorna predstava o težkosti roke pretoči v občutek te težkosti in končno težkost, ker mišice ohlapajo, nazorna predstava o toploti v dejansko toploto, ker se organ z razširjenjem žil bolj napolni s krvjo itd.

Ne gre torej za čarovnijo, temveč za razločljivo vzročnost med učinkovanjem in posledico, ki mora zadovoljiti raziskujočo razum. Človek pa se s pričujočim pojavom srečuje tudi na drugi, nerazumski ravni. Recimo, da na najpreprostejši in najneposrednejši čutni ravni, seveda kasneje zaznani z razumom.

Na tej ravni nehoti pričakuje čutno razumno, otipljivo daj-dam med dražljajem in odgovorom nanj. In ko doživlja to enačbo med zarotitvenim obrazcem in reakcijo organa nanj, nenadoma do boleče zaprepaščenosti začuti »praznoto« forme in formalnosti besede ter »nezaslužen« živ in krvav odgovor nanjo. In nekeje globoko zadaj za očmi zasliši vso neizmerno neznanje v razmerju med zavestjo in tvarjo in odprejo se mu najrazločnejši vidiki na njeno spoznavnorateorično izrazo in praktično uporabo.

Gotovo. Na ravni golega čutnega

vrednotenja povelja in izpolnitve tega povelja mora besedno zarotitev, ki je pojmovno oblikovana zarotitvena misel, občutiti kot vznemirljivo praznino. Na kot vesoljno ontološko goljujijo. Vsa njegova tvarna bit se za hip upre temu nenadnemu diktatu ad hoc: kaj in v imenu česa se v njem zmenada uveljavlja na tehnici, ki na svoji otipljivo preprosti konstrukciji meri in uravnoveča med seboj le otipljive in izmerljive količine?

Ze v naslednjem hipu pa se v njem uveljavijo tudi duhovni del njegove osebnosti, se mu razloži kot zavest in narake misli kot uvripčenost in opravičljivost te zavesti. Toda ravnokar preživljena hipna razcepjenost, ki mu je šrafirala soobstoj drugega, tj. duhovnega dela njegove biti, zapusti v njem mukotrpne mešane občutke: negotovost spričo neoprjeljivosti tega območja, bojazen spričo spoznanja, da se je le nezmatnega dela tega območja moč zavedati, ves preostali sklop pa se taj in podzavesti, in predvsem nezmagljivo ontološko radovednost.

Ov, tako vznemirjeni človek se pač ova, da je prizorišče, bolje, tanek člen med snovjo in njenim samozavedanjem, a da v to vez ne more do kraja prodreti. Takala nehotna odvisnost od golih besednih formul oziroma abstraktno zveneljih gesel se mu začne prikazovati kot morebitni odblek neke morebitne centralne forme, ki se vedno znova uzurpirja iz brezične tvari, potem ko jo (in s tem tudi sebe) hkrati usupa z utvaro nezavedne samobstočnosti.

Zgroženemu od tega sanjsko morečega in meglenega dialektičnega nasprotja pa se odpro še vidiki praktičnih psihosocioloških posledic te njegove absurdne odvisnosti od abstraktnega sveta pojmov in formalnih aprornih načel, ki pogoljujejo njegovo etiko in njegovo časno moralo.

Mar ni voljno žebranje molitvenih besedi prav tako neke vrste avtoigeni trening, ki se v vsakokratni družbeni zavesti materializira v velikanske energije? In navsezadnje — mar ni nasploh vsaka ideološka prisila s svojo že na prvi pogled poceni dnevno propagando, grajena na še kako učinkovitem načelu voljnega vtiskavanja gesel in kriatic v sluhnikovo podzavest, ki se — kot očitno dokazuje prav obravnavani avtoigeni trening na koristnem področju psihoterapevtskih prizadevanj — temu ne more vsesvilj upirati?

Knjiga-priročnik o avtoigenem treningu, ki bo bržkone marsikomu omogočila, da bo postal (po posvetu z zdravnikom — na kar pisec večkrat resno opozarja) v času, v katerem zmanjkuje drugih pomirajočih »preklopitve«, posebno religioznih, sam sebi dušni zdravnik, nas je speljala v širša in bolj oddaljena razgledljana. Slutnje ob prastarem, pa v tej obliki znova oživljenem pojavi so vznemirljive, če ne že kar tesnobne. Vendar pa — se zdi — obstaja področje, na katerem naše nerazločljive zmnožnosti prevajanja sveta pojmov, idej, čiste forme učinkujejo sproščajoče in osrečujejo, domala skoraj kot zdravlila protiutež našim ontološkim, psihološkim in socialnim zamejenostim. To področje je torišče umetniškega ustvarjanja.

Zmožnost, o kateri smo razmišljali, je pravzaprav poglavitni pogoj zanj. Saj kako bi bilo mogoče ustvarjati umetnine in jih uživati, če se ne bi vsakokratna oblika naših miselnih in čustvenih vsebin sproti pretvarjala v ugodje naše čutne biti in uveljavljala skozenj v neki nedojemljivi aprorni namen, kar vse skupaj dojemamo in občutimo kot bogato in težko lepoto?

Jože Šnoj

Na festivalu Unita

V znamenju antifašizma

Brescia je postala uvod za Bologno

Verjetno se niso niti sami organizatorji letošnjega jubilejnega nacionalnega festivala osrednjega glasila KP Italije »Unità« zavedali, kako prav in naravnost izvrstno je bilo, da so za prizorišče tega festivala izbrali vrdečo pokrajino Emilijo in še bolj vrdeče mesto Bologno. Kopica dogodkov neposredno pred festivalom je pokazala, da vrdeča Bologna še posebej ustreza takšnemu festivalu, prek katerega se morejo (tokrat pa se morajo) pokazati v pravi luči vsi viri socialne in revolucionarne moči italijanske KP in njenih simpatizerjev.

Spomniti se moramo namreč, da so neposredno pred festivalom prav blizu mesta eksplozirale podtaknjene fašistične bombe in ugasnile kakih deset življenj. Tako je Brescia postala uvod za Bologno. Brescia je postala opomin za vso demokratično Italijo, Bologna pa pregled revolucionarne in socialne moči demokratične Italije, in seveda — KP.

Pregled moči in odločnosti

Cetudi je protifašizem vselej prevladal vse programe in akcije italijanske komunistične partije, pa njegov sedanjni poudarek verjetno nikoli ni bil močnejše izražen kakor tokrat v Bologni. Za to trditve je nič koliko dokazov. Zato pojdemo po vrsti. Najprej: festival je od otvoritve 1. do zaprtja 15. septembra od prvega do zadnjega paviljona, od prve do zadnje dvorane in, celo gostilne potrdil pobarvanost s protifašizmom. Več milijonov ljudi, kolikor ga je obiskalo, je izpravevalo ta globoki protifašizem. Nadalje: veliko navdušenosti organizatorjev, aktivistov, združbenikov in kooperantov je naravnost tekmovalo, kdo bo več in bolje prispeval k temu, da bo festival izpolnil vse svoje cilje — materialne, propagandne, reklamne in seveda predvsem politične. Njihova vztrajnost je

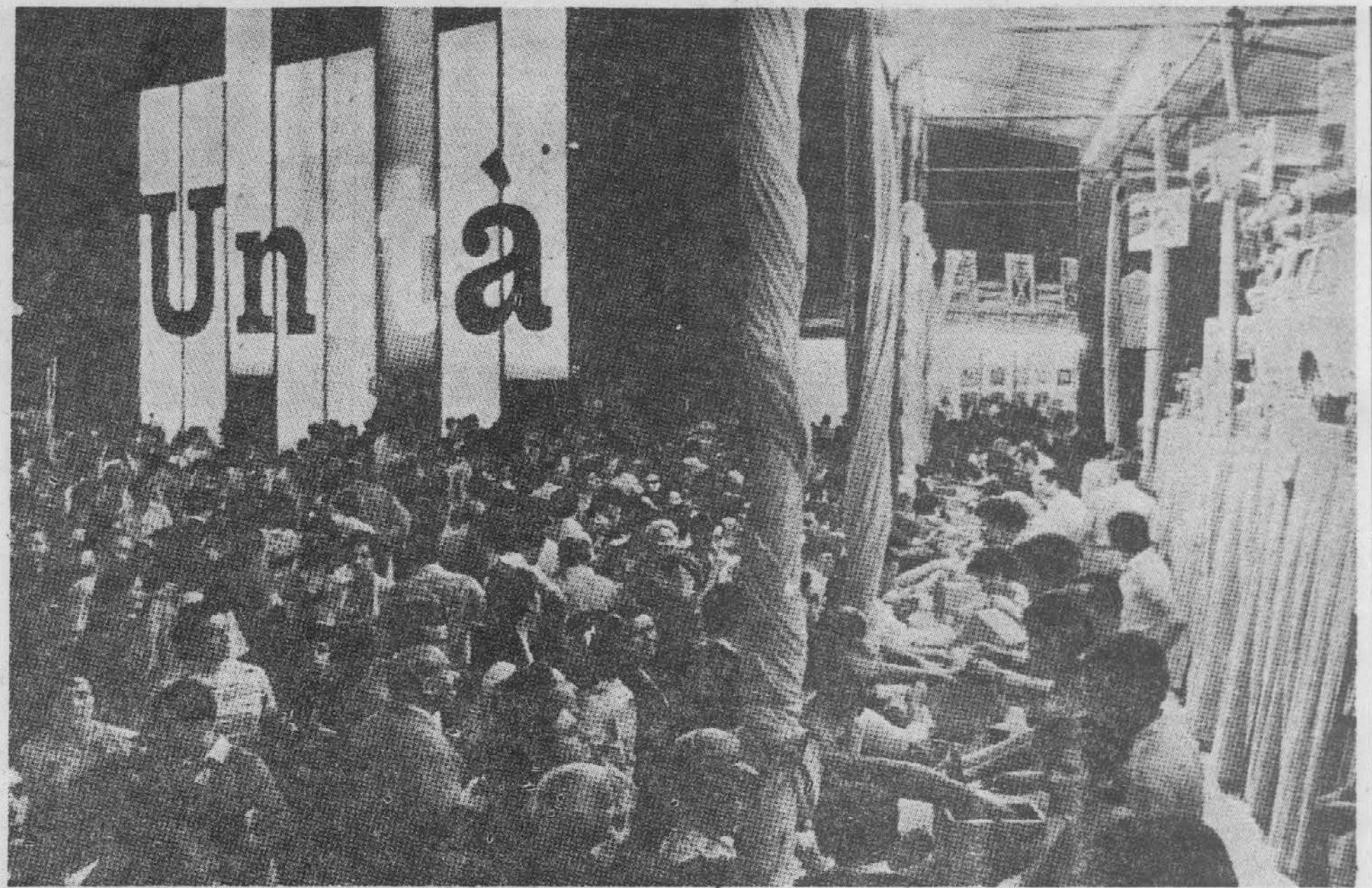
bila občudovanja vredna tako po energiji kakor po zavesti. Naj samo pomenimo, da je več deset tisoč teh aktivistov delalo brez ene same lire nagrade. In še naprej: precejšnja mednarodna udeležba — festivala se je namreč udeležilo 33 partij in socialističnih držav — je samo še povečala ta protifašistični »vulkan« in mu dala mednarodne razsežnosti.

V tem okviru je imela častno mesto Severna Koreja, torej demokratična država na Daljnem vzhodu, ki kljub objektivnim težavam z uspehom gradi socializem. Tu je bil tudi simbol celotnega pregleda, paviljon velikega Lenina, ki mu je ta festival dal še posebno obeležje, saj je njegov 50. obletnica smrti namenil poglavito vsebino, celo večjo in prepričljivejšo kakor vsebinski 50-letnici »Unità«. Tu so bili še paviljoni drugih socialističnih držav in KP ter osvobodilnih gibanj (na primer Mozambik) in med njimi je bil tokrat prvič tudi paviljon naše države v organizaciji »Komunisti« in »Kompas«.

Vzpredno s festivalom je tekla še ena aktivnost, morda manj reklamna, zato pa vsebinsko bogatejša, in to na kulturnem, političnem in športnem področju. Številni gostje iz tujine, med njimi tudi iz naše države, so seznanili na sto in tisoče poslušalcev s stališči in pogledi svojih držav. Naše predstavnice so na primer največ izpraševali o ustavi, samoupravljanju, razvoju, kongresih ZK itd. Tu so bile nadalje kulturnometniške skupine, med njimi tudi ena naša (»Jože Vlahovič iz Zagreba«), ki so simbolično pričarale celovitost tega festivala. Vzpredno je teklo še tekmovanje športnikov v dvoranah in na stadionih, prav tako z našo udeležbo. Potem pa je bil tu še filmski pregled, v katerem so sodelovali tudi trije naši filmi. Priказana je bila torej vsestranost in odločnost, prek katere brez analize in dolžnega spoštovanja nikakor ni mogoče.

Opozorila in zahteve

Tako je tradicija, ki je nastala kot konkretna metoda revolucionarnega boja KP Italije, postala v vrdeči Bo-

Na festivalu Unita

logni tudi pregled italijanskega in mednarodnega protifašizma. Da bi vsa zadeva bila celovitejša, je bil ta pregled neposredno po izgedu, torej v trenutku, ki ga ne bi mogli spretnije izbrati niti najbolj spretni režiserji. Od reklame in propagande je zavestno prišlo do politike in revolucionarnega poleta. Da je temu tako, naj rabi teh nekaj dokazov, zbranih na kraju festivala, ko je po točno določenih ulicah koralako več kakor milijon ljudi, z vzkliki in gesli, ki so tako rekoč od prvega do zadnjega imeli protifašistično obeležje in vsebino. Tako na primer ni bilo niti ene skupine KP Italije iz katerekoli italijanske pokrajine, ki ne bi vzklikala protifašističnih gesel. Skoraj vsa so opozarjala na nevarnost ponovnega prebijanja fašizma in njegovega prikritega, vendar vztrajnega povezovanja z buržoaznimi in monopolističnimi krogi sedanje Italije.

Se posebej impresivno je bilo, da so skupaj z živimi in revolucionarnimi ljudmi skorakale tudi žrtve podlega napada v predoru pri Brescii, seveda na velikih črnoobrobjenih slikah. Ali pa, ko so vsi kakor eden zahtevali, da tuje sile pustijo na miru Cile, in ko so zahtevali, da je treba čilskemu ljud-

stvu dati svobodo, ne pa fašizem. Nič manj impresivno ni bilo niti tedaj, ko je milijonski spreved skandiral Vietnamu in drugim osvobodilnim gibanjem. Ob tem se moramo spomniti, da so bili v tej množici delavci, ženske, največ pa seveda mladi ljudi. To pa je dejstvo, ki ga ne pričara samo številka več kakor milijon ljudi v sprevedu, niti več kakor pet ur trajanja tega spreveda, ampak samo podatek, ki kaže, da je KP Italije pred tremi leti, med študentovskimi nemiri v zahodni Evropi in dogodki pred njimi, izgubila ugled med mladimi Italijani, posebej pa še med študenti. Zdad, na podlagi tega festivala, na podlagi tega pregleda pa postajajo mladi Italijani čedalje bolj prepričani, da je KP edina organizirana in sposobna sila italijanske družbe, ki se je skupaj z drugimi naprednimi italijanskimi strankami sposobna, upreti fašizmu. Zato je bilo tem mladim ljudem skupno veliko protifašistično prepričanje ne glede na to, ali se intimne simpatije nagibajo h komunistom, socialistom ali drugim naprednim strankam. Zato smo v sprevedu videli celo vojake, ki jim je sicer politična dejavnost prepovedana, ki pa kljub temu niti pod-

bremenom te prepovedi niso hoteli za tretji svojega lastnega poleta.

Klasi riža in vrečke sladkorja

V tem velikem in nepreglednem sprevedu nas je še posebej razveselila majhna, vendar reprezentančna skupina tržaskih Slovencev, ki je s slovensko pesnjico, glasbo in plesi pričarala svojo aktivno navzočnost na tem zares lepem prostoru. V njej smo začutili napoved nečesa novega, kar bi se moralo pokazati v prihodnjih dneh in mesecih prav v zvezi z njimi.

Nadalje so bili v tem sprevedu tudi simboli, ki so pričarali sedanjo Italijo. Recimo klasi riža, ki so jih metali na tribuno. Z njimi so izražali vso težo dela in tveganja italijanskih pridelovalcev riža, vso težo svojega družbenega, gospodarskega in političnega položaja, iz katerega, če bo šlo tako naprej, kot gre danes, še manj pa morda jutri, ne bodo mogli najti poti. Zato so bili ti klasi nov poziv za jutri, po-

slanica in zahteva. Ali na primer metanje vrečke sladkorja, na katerih je pisalo: Ne verjemite uradnim ustanovam, da v Italiji ni sladkorja. Ni res, da ga lahko dobiti samo po kilogramih. Sladkorja je dovolj, saj ga pridelujemo, zato to najbolje vemo. Imajo ga v skladiščih in čakajo na nove cene... Takrat pa bo sladkorja takoj dovolj. Na vrečki je bila peterokraka zvezda s srpom in kladivom. Tudi to je bilo revolucionarno sporočilo, ki konkretno odseva sedanje razmere v Italiji.

Metali so tudi nageljčke, vendar samo takrat, ko so pozdravljali predstavnike revolucionarnih in osvobodilnih gibanj. Recimo predstavnike Vietnama. V sprevedu je bilo tudi več sto čilskih zastav, pred katerimi so nosili velike slike predsednika Allendeja in sekretarja KP Cile. Tako je bila obletnica fašističnega udara v Cilu v tem pregledu še posebej obeležena. Prav to pa je morda poleg vsega drugega bilo tista pika na i, ki je obeleževala vso to protifašistično slavje, združeno v skupnem sporočilu: Cile opominja.

Vlajko Krivokapič

Obrambni ministri štirih držav, članic Severnoatlantskega pakta — Danske, Nizozemske, Norveške in Belgije — so že nekaj mesecev pomembne osebnosti. V zadnjem času so jih slovesno sprejeli v Stockholmu, vso pozornost so jim posvetili v Parizu, v Združenih državah pa jih je z vojaškimi častmi sprejel obrambni minister James Schlesinger. Štirje ministri pa za zdaj še molčijo in njihova pomembnost še raste.

Poleg vseh vojn — naftnih, prehranskih, protinflacijskih, pravih in drugih, ki divjajo po svetu, se bje namreč še bitka za to, kdo bo omenjenim štirinam državam, severnemu krilu Atlantskega pakta, prodal okoli 350 vojnih letal. Danska, Norveška, Belgija in Nizozemska bodo obnovile svoje zračne sile in iščejo naslednika za rahlo ostarelega »starfighterja«, ki je tvoril jadro njihovega vojnega letalstva. Bodočo kupčijo so imenovali za »kupčijo stoletja«, kar niti ni tako neupravičeno, saj bo teh 350 letal stalo okoli 3,5 milijard dolarjev. Že tako velikanski znesek pa bo gotovo še poskočil, ker predvidevajo, da bo naročilo štirih držav NATO sprožilo plaz novih naročil, zlasti v državah tretjega sveta, tako da utegne tisti, ki bo sklenil kupčijo s četverico, naposled prodati kakih 1500 ali še več letal.

Milijarde dolarjev, za katere gre, so dale kupčiji docela politični značaj, trditve, ki ponujajo letala, pa so vpregle v prodajne vozove tudi svoje države. Pri tem so bojne lastnosti ponujanih letal precej zasenčene, o izbiri štirih držav pa bodo poleg političnih momentov bržčas odločale ekonomske kompenzacije, ki jih, hkrati z letali, radiodarno ponujajo posamezne države prodajalke.

Za kupčijo stoletja se potegujejo Švedska z »vigenom«, Velika Britanija z »jaguarjem«, Francija ponuja »mirage FIM 53«. Združene države pa zastopata trditvi Northrop z letalom »XF-17 cobra« in General Dynamics z »XF-16«. Svojičias so Danska, Norveška, Belgija in Nizozemska razmišljale o morebitnem nakupu »panavia« (MRCA) in spčetka so pri razvoju tega letala celo sodelovale, pozneje pa so druga za drugo odstopile od sodelovanja. Zdad razvijajo »panavio« le še Anglija, Italija in ZR Nemčija, vendar so kupčijo že zamudile, saj letal že zlepa ne bodo začele serijsko izdelovati, čeprav je prototip že poletel. Poleg tega se zdi »panavia« četverici tehnično prezapletena, zlasti pa pre-

draga. Po sedanjih računih bo stala vsaj 20 milijonov mark, kupci s severa pa so pripravljeni odšteti za posamezno letalo le do 20 milijonov.

Slabi obeti za Angleže in Švede

Ceprav nakupujoči ministri skrivnostno molčijo, se zdi, da sta »vigen« in »jaguar« že izpadla iz konkurence. »Vigen« je drag (po 20 milijonov mark), nedavno pa ga je doletela še ta smola, da sta dva primerka treščila na tla. Saab, ki izdeluje »vigen«, spravlja v zadregu še švedska neviratnost, ki bi utegnula v napetem mednarodnem položaju zapletiti dobavo domašnih delov. In Švedska ni članica ne NATO ne EGS, na kar zadovoljno opozarjajo njeni tekmeči, sklicujoč se pri tem na solidarnost NATO, ki da se naj navsezadnje pokaže tudi pri gospodarskem sodelovanju. Vendar Švedska še ni pobizala orožja. »Vigen« so, za lepši prodajni zven, prekrstili v »eurofighter«, Švedska pa bo, če bo prišlo do kupčije, zgradila v Belgiji in na Nizozemskem nekaj tov.

Slabo kaže tudi »jaguarju«, ki je sicer plod francosko-angleškega sodelovanja, pa ga Otocani ponujajo samo v svojem imenu. »Jaguarju« očitalo, da je premalo univerzalno letalo, namenjeno samo za napade na cilje na tleh. Angleži so očitno spoznali, da jim gre za nohte, saj so predlagali, naj bi »starfighterje« nasledil tako »jaguar« kot »mirage«, češ da se idealno dopolnjujeta.

Tako za zdaj kaže, da se bodo sprijeli za milijarde Francozi in Američani.

Tudi v Parizu priznavajo, da je Northropova »cobra« odlično letalo. V primerjavi s »starfighterjem« je prilagojen evropskim vremenskim razmeram in razgibanju površini. Stokovnjaki trdijo, da je značilen predstavnik nove generacije vojnih letal — hiter, lahek, okreten, sposoben za velike pospeške. Northrop samozavestno zatrjuje, da s svojimi manevrskimi sposobnostmi za 50 odstotkov prekaša vse svoje tekmece. Za »XF-16« pa Francozi govori, da je zasnovan nalašč zato, da bi konkuriral »mirageu«.

Sicer pa se Pentagon še sam ni odločil, katerega od obeh letal bo ponudil evropskim kupcem in poskušal spodnesti Dassaultov »mirage«. Poleg tega Američani priznavajo, da njihovo vojno letalstvo, US Air Force, ni kaj prida navdušeno, da bi omenjeni letali, za zdaj še prototipa, vključilo v svojo oborožitev. Vendar pričakujejo, da bo pritisk Washingtona, ki se zaveda pomembnosti kupčije za ameriško plačilno bilanco, na Pentagon dosegel, da bo Air Force kupila eno izmed letal, Franciji, ki je zdaj tretji svetovni izvoznik orožja, pa prepričan še bolj zmagoslaven pohod po svetovnem tržišču orožja.

Dassaultovi »majhni koraki«

Američani so optimisti in menijo, da se bodo Evropejci naposled odločili vza najboljšee, se pravi za ameri-

Zahodne trgove razprtije

Boj za nebo

Kdo bo sklenil največjo letalsko kupčijo v zgodovini?

sko letalo. Za »mirage F 1« trdijo, da je samo izboljšana verzija starega, še zastarelega »miragea« — nekakšen star pav v novem perju. Pariz odgovarja, da ZDA sicer ne delajo slabih letal, da pa oni, Francozi, če že kje, pomenijo nekaj prav v vojnem letalstvu. Dassault zagovarja metodo »majhnih korakov«: enkrat zasnovano letalo ne nehno izpopolnjuješ in posodabljaš. Od tod naj bi izviral »mirageov« uspeh. Zasnovani so ga leta 1956 in doslej so prodali že okoli 1500 primerkov. Toda »mirage F 1« ima enako psihološko pomanjkljivost, kot jo imata »XF-16« in »XF-17«: francoski vojaki zanj niso navdušeni, ker potrebujejo denar za načrtovani hitri bombnik z velikim akcijskim radijem, ki ga nameravajo vključiti v oborožitev proti koncu tega desetletja. Američani, ki jim pritegujejo tudi Angleži, trdijo, da je francoska vojska kulica nekaj »F1« je zato, da bi napravila vtis na tuje, zlasti arabske kupce.

Pentagon kot trgovec

Nekdo iz belgijskega generalštaba je menda dejal: »Če hočemo dobiti boljše ponudbe, moramo molčati do zadnjega trenutka.« In ponudbe so v resnici čedalje bolj ugodne. Potencialni prodajalci se dobro zavedajo, da kupčije ne bo, če ne bodo hkrati z letali ponudili tudi velikih ekonomskih ugodnosti. Pariški Le Monde je, zavedajoč se, da lahko Američani ponudijo vsaj toliko kot Francozi, zapisal, da presega to vzpredno nevojaško tekmovanje že vsako mero.

Tokrat se je prvič zgodilo, da se je v kupčijo v imenu ameriških tvrdk neposredno vmešal Pentagon, ponujajoč letali, ki sta še prototipa, ameriško letalstvo pa ju še ni sprejelo v svojo oborožitev. Pomembnost kupčije so povečali še glasovi iz Irana, češ da namerava kupiti 250 letal, za katere se bodo odločili Evropejci. Seveda pa je še zmeraj daleč najbolj vabljivo velikansko tržišče NATO. Tako se je Pentagon obrnil na kupce z mamljivo formulo »50 — 10 — 10«, po kateri naj bi sodelovali pri gradnji letal za lastno oborožitev s 50 odstotki celotne vrednosti pogodbe, pri naročilih ameriškega letalstva in pri naročilih tretjih držav pa s po 10 odstotki. Pentagon hkrati poudarja, da je to šele izhodiščno točka pogajanj in da bi se lahko delež Evropejcev pri naročilih ameriške vojske in tretjih držav še povečal.

Seveda tudi Francozi ne stojijo prekrizni rok; potencialnim kupcem ponujajo delovna naročila v znesku od 60 do 80 odstotkov celotne vrednosti kupčije. Z Belgijci so že sklenili predpogodbo o prodaji »miragea F 1«, kar pomenjuje s tem, da je Dassault polovični lastnik belgijske letalske družbe Sabca. Na Nizozemskem pa naj bi bili bolj naklonjeni Northropovemu letalu. In prav iz Nizozemske je prišel izrazito politično obarvan klic: zakaj bi s francoskim letalom oborožili štiri države, članice atlantske vojaške zveze, ko pa je Francija iz nje izstopila? S tem so se malce bolj odkrito začele tudi politične igre, čeprav, kolikor je znano, med Parizom in Washingtonom še ni prišlo do uradnega dialoga. Gotovo pa je, da bodo Američani Francozom očitali njihov odnos do NATO, Francozi pa da se bodo sklice-

vall na evropsko solidarnost. Francoski premier Jacques Chirac je novinarjem že izjavil, da je prepričan, da bo »mirage« triumfirail nad svojimi tekmeči. Po njegovih besedah so zahodnoevropski kupci pred politično odločitvijo: ali bodo pokazali voljo do proklamiranega evropskega sodelovanja in enotnosti in torej kupili »mirage« ali pa ga ne bodo in s tem pokazali, da jim ni do Evrope. In to bi, tako Chirac, Francija sprejela z obžalovanjem...

Skaljeno politično prijateljstvo?

Pravzaprav je določena ironija v tem, da se ZDA in Francija prav v času, ko po napetih Jobertovih časih vsaj na videz kažete voljo do medsebojnega »détente«, zapletata v ostro ekonomsko bitko, od katere je v marsičem odvisna usoda njihovih letalskih industrij, deloma pa tudi usoda NATO. Nekateri komentatorji ugičajo, ali se utegne Francija polagoma vrniti v naročje Atlantskega pakta, vendar večni na izključuje to možnost, češ da ni v skladu s političnim razpoloženjem v Franciji. Nizozemski klic o politični nesmiselnosti nakupa francoskega letala so skušali utišati Belgijci; Francoze so povabili, naj se za začetek pridružijo vsaj »Evrogrup«, nekakšnemu neformalnemu telesu v okviru NATO, ki razmišlja o vprašanih evropske obrambe, zlasti o standardizaciji orožja. Američani pa mislijo, da Francozi niso naklonjeni niti tej pobudi.

Posebna skupina četverice, ki se bo odločila za nakup enega od letal, je torej pred težavno nalogo in močnimi političnimi pritiski. Očitno je, da bo do Združene države, če bo izbrano njihovo letalo, obtoženo, da so minirale težnje in vizije o združenju Evropi in ji v njeno škodo vsilile svojo letalsko industrijo. Američani pa se sklicujejo na potrebo standardizacije evropske oborožitve, ki da jo lahko zagotovijo samo oni, hkrati bo imela ameriška vlada — če bo zmagal »mirage« — te žave s kongresom, ki je izglasoval zakon, po katerem naj bi se stroški za ameriške vojake v Evropi kompenzirali z evropskim nakupovanjem ameriškega orožja.

Vendar se lahko zgodi, da bo naposled prišlo do kompromisne rešitve, da bo volk sit in koza cela: da se bošta torej ena ali dve državi odločili na francosko, drugi dve pa za ameriško letalo.

Janko Lorenci

Poznate Pionirski list? Nikar ne recite, da ga ne! Saj že 26 let spremlja slovenske pionirje in pionirke skozi vsako šolsko leto. Vsek teden, vsako sredo, čaka mladega šolarja na klopi NJEGOVI list, v katerem je vrsta sestavkov, člankov, reportaž, slikanic o življenju pionirjev po vsej Jugoslaviji, o življenju mladih iz tujih dežel, o zanimivostih z vsega sve-

LETEČI REPORTER

Leteči reporter bo tudi letos še bolj meše letal po Sloveniji in obiskoval šole in solarje.

Tako kot že vsa leta nazaj je velik poudarek pri vsebini Pionirskega lista na tistih rubrikah, ki mlademu, dorasajočemu človeku na nevsiljiv, prijeten način pomagajo spoznavati novosti z vseh področij človekovega življenja.

VESELA ŠOLA PIONIRSKEGA LISTA VPISNICA

Organizator: Pionirski list
 Kraj: Ljubljana
 Nazorjeva 1
 Razred: 3, 4, 5, 6, 7 in 8 (in o šoli, prijatelji, prijateljice, prijateljice, prijateljice)
 Ime in priimek (to polje za prijatelje, prijateljice, prijateljice)
 Šolsko leto: 1974/75
 obilo uspeha! ...

nja in dela in ta del vsebine lista se tako neposredno vključuje v učni program šole. Tako je na primer VESELA ŠOLA že postal pojem in vsako leto je več tekmovalcev z znanju iz Vesele šole — lansko leto jih je bilo naprimer 48.000 in lahko rečemo, da je to najbolj množično tekmovanje slovenskih šolarjev v splošnem znanju. Letos bo Vesela šola še bolj pestra, še bolj zanimiva, še bolj vesela, želela pa bo tudi nekaj novih predmetov, kot na primer umetnostna zgodovina, spolna vzgoja, spoznavanje družbe malo druga-

Letos se bosta Pipec in Rdeča Pesa, znana junakinja stripa, ki skuhata vsako leto in ki ga riše Božo Kos, srečala s Hapčijem (kdo je to, boste že zvedeli).

še — aktualni politični in družbeni dogodki doma in po svetu, bralece pa bo poleg popularnega Pepa še Veseli Vremetar. Zato varu svetujemo, da takoj naročite Pionirski list, saj je prva Vesela šola že objavljena in prepričani smo,

ša domovina pod svobodnim soncem, pri humorju in drugod. Tako mladi sami aktivno in ustvarjalno sodelujejo pri vsebinskem oblikovanju SVOJEGA lista, kar je nedvomno zelo pomembno za njihovo vestransko angažiranje in oblikovanje samestojne in misleče osebnosti.

Seveda pa Pionirski list skrbi tudi za sproščeno zabavo s svojimi slikanicami, humorističnimi zgodbami, ugankami, ne smemo pa pozabiti še na novo rubriko z naslovom Pogovorimo se. V tej rubriki se bo strokovnjak psiholog pogovarjal z učenci o različnih vprašanjih, ki zanimajo in tarejo mladega človeka.

Ta kratak prikaz letošnje vsebine Pionirskega lista seveda ne opisuje vsega, kar bo v listu, vendar pa daje vsaj približno podobo o tem edinem slovenskem tedniku za osnovnošolsko mladino. Ravnaljšvo je, da so pestrost in obseg njegove vsebine odvisni od naklade, kajti čim večja je naklada, bogatejši in pestrejši je tudi list. Zato, pionirji in pionirke, naročite se še danes na SVOJ list! Zelimosi, da bi učitelji in profesorji stalno opozarjali učence na zanimive in koristne sestavke v posameznih številkih, starše pa prosimo, da svojemu otroku omogočijo, da bo lahko redno bral svoj Pionirski list, ki ga poučuje, vzgaja in zabava.

Pionirski list izhaja vsak teden med šolskim letom; vsaka številka stane 3 din.

Druga značilnost Pionirskega lista je, da je to resnično PIONIRSKI list, list bralcev samih, saj oni s svojimi sestavki, članki, mislimi, pesmimi, slikami, fotografijami sodelujejo skoraj na vsaki strani lista. Rubrike Pišemo vam, Pisana beseda, Mladi novinar so neposredno namenjene prispevkom bralcev, sodelujejo pa tudi v drugih rubrikah; v športni, kulturni, filmski rubriki, v rubriki Mi v prometu, v nagradnih natečajih — letos bo na temo Na-

UKANA

Pepe Napak se muči skupaj z vami

Pepe Napak, ki vsakih 14 dni zabava veselo šolarje

Spet je pred vami Pionir, ki vas bo kot doslej vsak mesec razveseljeval s pisanim gradivom z vseh področij. Tako boste lahko prebrali priljubljene rubrike: PRGIŠČE RO-BIDNIC, v katerem boste med drugim gradivom o slovenskih književnikih brali novo mladinsko povest v nadaljevanjih, ki jo je napisal Pavle Zidar; še naprej se boste igrali LITERARNE IGRICE, kajti sirič Pipa, se pravi pesnik Jože Snoj, ki se sam predstavlja v prvi številki, bo še nadalje prebraval vaše dopise in vas učil literarnih veščin; bistrje glave bodo spet razvozlevali PIONIRJEVA VOZLE.

Poleg stalnih rubrik boste v vsaki številki našli še vrsto člankov, ilustracij in fotografij, ki bodo poročali o pomembnejših dogajanjih v znanosti, tehniki in umetnosti. Naštemo samo nekaj najzanimivejših tem. V desetih nadaljevanjih vas bomo seznanili, kaj je ekologija in kaj pomeni za svet varstvo okolja. Poleg serije člankov s koralnih grebenov Rdečega morja boste brali tudi druge zanimive potopise. Privlačen bo izrpen opis številnih križarskih vojn izpred 700 let, članki iz zgodovine delavskega gibanja, NOB in nadaljevanja o življenju in delu Karla Marxa.

To je Pepe Napak, ki vsakih 14 dni zabava veselo šolarje

To so Miša, Pipi in Bob v sva imenitnem avtu OLD PUNCA

Predstavili vam bomo tudi dela nekaterih slovenskih znanstvenikov in umetnikov, ter življenje delavcev iz različnih predelov Slovenije.

Tudi letos bodo za vas odprta vrata Kluba rado-vednih. Ze v prvi številki

Revija Mladina je zagotovo tudi letos vaš stalni gost doma, v šoli ali na delovnem mestu. Poleg bogastva barv in fotografij vas bodo zagotovo pritegnile osvežitve, ki jih uredništvo pripravlja za to leto. Najbrže ne bo odveč, če kar takoj povemo, da smo v uredništvu, tako kot vi, mladi učenci srednjih in drugih šol spoznali, da bomo morali mnogo več pisati o življenjskih problemih mladih ljudi. Tu je zagotovo potrebno omeniti spolno vzgojo, ki se še vedno oklepa tabuje in skrivnosti, za katere pa mladi zvedo drugje in ne tam, kjer bi morali. Potrudi se, da si v pripravi pretehtan načrt obravnavanja teh vprašanj in bržkone bo vsakdo lahko našel odgovore na vprašanja, ki ga zanimajo.

lo, in nagradnih izletov, namenjenih sodelavcem Literarnih igrice in tistim, ki bodo posilali raziskovalne naloge, spet pripravili veliko nagrado. Letos čaka šola, ki bo v primerjavi z lanskim letom zbrala največ novih naročnikov, nov KLAVIR!

KLUB RADOVEDNIH VKLJUČI SE TUDI TI!

PIONIRJEVA SLIKANICA

KLUB RADOVEDNIH VKLJUČI SE TUDI TI!

KLUB RADOVEDNIH VKLJUČI SE TUDI TI!

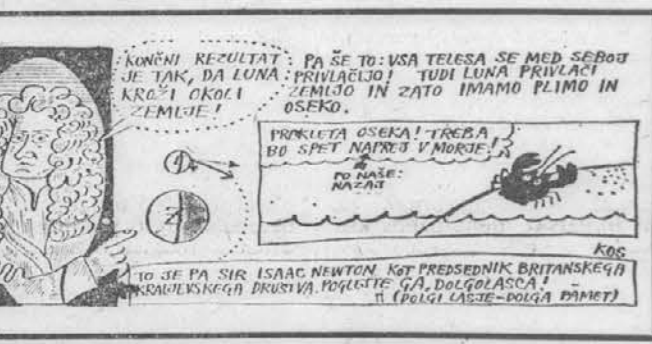
PIONIRJEVA NADALJEVANKA Življenje in delo Karla Marxa

Igrali se bomo literaturo, vendar. Jasnó, da ne z žogo ali s čim takim, ampak z besedami, s stavki, s spisi in pesmicami. Pa tudi na igriščih ne, ampak na prizoriščih. Prizoriščje pa ne zmanjka. Neštetokrat nešteto jih je. Nekatera so znotraj tebe, mladi pisec, druga te obdajajo. Največkrat pa se pretakajo in prepletajo med seboj in prav takrat so najbolj zanimiva. Če se, recimo, neizmerno veseliš šolskega izleta in če na poti k avtobusu že sije sonce z vedrega neba — ali ni to dvoje prizorišče: eno v tebi, ki se imenuje veselje, in drugo vsekrog tebe, ki se mu reče lep sončen dan? In ali se ti pri priči ne zljeta v en sam prijeten občutek, da si porečeš: kakšen lep doživljaj se mi obeta.

LITERARNE IGRICE

Občutki in opažanja pa, seveda, niso vsi veseli in prijatelji, še veliko, veliko vrst jih je in za vsako se najde prava beseda in misel. Te bomo iskali in se zraven igrali z besedami in stavki in delali lepe spise in še lepše pesmice. Velja? Saj če se znate igrati pirote, smučarske sika kalce, znanstvenite itd. itd. zakaj se ne bi kdaj šli še pisatelj, pesnik, novinar, je in druge može peresa?

100 VPRAŠANJ ZA RADOVEDNE EKOLOGE

PIONIRJEVA NADALJEVANKA Življenje in delo Karla Marxa

PIONIRJEVA NADALJEVANKA Življenje in delo Karla Marxa

PIONIRJEVA NADALJEVANKA Življenje in delo Karla Marxa

ciciban 1

Vsako jesen vedno znova predstavljamo in priporočamo naš otroški in mladinski tisk. To delamo v želji, da bi že v začetku pridobili listom, ki jih izdajamo, kar največ naročnikov in bralcev, našo željo pa porajata dva tehta na razloga. Prvič naši otroci dober tisk zares potrebujejo, drugi pa nam večje naklade listov znižujejo stroške na posamezne številke in sploh omogočajo redno izhajanje.

Kot urednik Cicibana naj se omejim predvsem na ta list. Ciciban je z novim letnikom stopil v svoje trideseto leto. Opra se tedaj na lepo, plodno preteklost, veliko otrok je odraslo ob njem, mnogi nekdanji bralci in bralke Cicibana so danes že dedki in babice. Naklade lista so se vsako leto gibale okrog 70.000. Drazili smo ga samo v skrajni potrebi, tako tudi letos. Bo imel zaradi tega manj naročnikov, manj bralcev? Trdno upam, da ne. V tem svojem prepričanju se obračam predvsem na starše, ki otrokom list plačujejo, pa seveda na učitelje in vzgojitelje, ki ga propagirajo, zbirajo zanj denar in sploh veliko pripomorejo, da pride Ciciban do otrok.

Poznam štiriletno dekle, ki svojim prijateljem, mladim in odraslim, pomno pripoveduje, da ima tudi ona svoj list »Ciciban je moj list.« Pravi: »Očka ima svoj list, mamica svojega, jaz pa tudi...« In zares, ko damo otroku njegov list, pa če-

TABUJI V KOŠ

V tem šolskem letu pripravljamo serijo tridesetih prispevkov na temo humanistične in spolne vzgoje mladih: z vami bodo spregovorili strokovnjaki, pogovarjali se bomo mi iz redakcije, z vsemi, ki iščejo odgovore na svoje dileme. Program tem bomo izbirali glede na posvetovanje s strokovnjaki, zdravniki, psihologi, sociologi, psihiatri in drugimi: Tudi in predvsem z našo pomočjo jih bomo skušali reševati. Zato bomo še kako veseli prispevkov bralcev.

No, naše življenje je sestavljeno tudi iz lepih strani. In v Mladini boste lahko prebrali zanimive, vesele reportaže in intervjuje iz sveta glasbe, filmske umetnosti, kulture, športa...

Ne bomo pozabili tudi na ljubitelje križank in humorja. Modni nasveti in novice iz avtomobilističnega sveta bodo zagotovo prijetno branje. Ko pa se bomo odpravljali na počitnice, nas nikar ne pozabite. Tudi mi vas ne bomo pozabili. Organizirali bomo smučarsko šolo v Bohinju, v poltinih počinčih pa se bomo z vami sprehajali po naši obali, steli

DANES VAM PREDSTAVLJAMO NAŠ PERIODIČNI TISK

V okviru ZGP Mladinska knjiga — TOZD Založba Mladinska knjiga deluje, kakor veste, tudi poseben sektor — Založba za periodični tisk. Povezuje liste Ciciban, Pionir, Pionirski list, Mladina, Otok in družina ter Proteus, ki jih izdaja ali zalaga Mladinska knjiga. Nekateri od teh listov se ravnaajo po koledarskem letu, šolski listi, kot so Ciciban, Pionir in Pionirski list, a tudi Proteus, pa po šolskem letu. Prav ti, tako imenovani šolski listi, nas spodbujajo, da tokrat v celoti predstavljamo vse naše liste. Vse naše liste lahko naročate skozi vse leto. Naročninska oddelka sta: za liste Ciciban, Pionir in Pionirski list — Ljubljana, Moše Pijade 5 in za liste Mladina, Otok in družina ter Proteus — Ljubljana, Titova 145.

KARIKATURISTOV POGLED NA TEDNIK M

JE SEVEDA NAKLONJENO ŽIVAHEN • UREDNIK BI RAD SOSEDOV JOHAN PA

NAŠ FOTR JO KUPI (mladino) ZARADI KRIŽANK • BETKA PA ZATO, KER BO NA ZADNJI STRANI OBJAV- PA RISA NAJNOREJŠEGA KABELDRATKITA- ROJAJČEVALISTA • VOJKO BO BRAL O NOVM SUZUKITU, KULTURA PA BO KOT PONAVALI FRISNO ZRAVEN • AKTIVISTI BODO NAŠLI SVOJO

IN UMETNIKI

LEONARDO DA HABC PA PRAVI:

NI VSE ZLATO, KAR SE... SVETII

V sanjah (foto Joco Zmudaršič)

Uboji na Slovenskem

Povej, koga ubiješ, in povem ti, kdo si

Slovinci ubijamo raje sebe kot druge — agresija je obrnjena navznoter

Vsako minuto, ki jo odmeri kazalec na uru, se nekje na svetu zgodi zločin. V New Yorku beležijo en uboj na dan, v Parizu dva, v Londonu (kjer bolj spoštujejo zakon) le enega na štiriinštiri dni. Zato pa je v tropskih, zlasti srednjeameriških državah ubijanje pogostno. V Kolumbiji, na primer, morilsko orožje pobere več ljudi kot katerakoli bolezen. Med tridesetimi deželami, od katerih so podatki o ubojih znani, ima Slovenija poleg Japonske najmanjšo gostoto umorov, največjo pa Kolumbija, kjer znaša koeficient 34 na 100.000 prebivalcev.

Uboji na Slovenskem po svojem številu sicer ne predstavljajo tolikšnega obsega, da bi povzročali posebno pozornost in zaskrbljenost, vendar pa že s samim svojim obstojem kličejo po obdelavi, zlasti še, če pomislimo, da bo po svetu v teli urah, ko tole pišem, na primer v Kolumbiji pod morilskimi rokami izdihnulo nekaj ljudi. Kaznivno dejanje zoper življenje in telo (tako uboje imenujejo v kazenskih zakonikih) je najbolj krut in surov način urejanja medsebojnih napetosti in sporov. V ljudeh pa je čedalje navzoča pripravljenost po ubijanju. O tem pričajo tudi dela o nasilju (filmi, literatura). Pravni predpisi, ki jih uporabljajo kot strašilo, sicer nasilje brzda, vendar pa ubojem ni moč povsem izkoreniniti.

Slovinci se torej odlikujemo po zelo majhnem številu ubojev.

Boris Uderman, sodelavec inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti in Ljubljani, je zbral podatke o ubojih na Slovenskem. Zajel je 271 primerov ubojev, sodno obravnanih v Sloveniji v letih 1954 do 1967.

Značilni motivi za storilce-Slovence so predvsem trenutna jeza, objestnost

Leto dni je tega, kar so v zdravstvenem domu v Kranju uvedli novo delovno mesto. Na pobudo vodje dišpanserske službe I. dr. Milene Zavrnik so sprejeli v šolski dišpanzer pedagogov z zdravstveno predizobrazbo. Ker je to prvo tako delovno mesto v Sloveniji, bo mogoče zanimivo zvedeti, kako se je doslej obneslo.

— To je povsem novo delovno mesto. Kako ste sploh prišli na tako zanimivo idejo: imeti pedagoga v zdravstvu? — sem vprašala dr. Zavrnikovo.

— Predvsem po preminjajočih izkušnjah obstajata v šolskih dišpanzerjih dva problema. Prvo je vprašanje, ali je otrok, ki je prišel na pregled, resnično telesno bolan ali pa je zaradi duševnih stisk zašel v zdravstveno težavo. V takem primeru zdravnik ne ugotovi bolezni, otrok pa se vseeno slabo počuti: bruha, mnogiokrat ga boli glava, želodec ga boli, skratica, nima moči za učenje. Pri mlajših otrocih se to vidi v vedenju,

in ljubosumnost. Koristoljubnost pa kot sprožilni morilski mehanizem kar dvakrat prekaša jugoslovansko povprečje. Značilno za ubijalke-Slovence pa je, da je njihov delež bistveno večji kot v drugih republikah; da ubijajo predvsem speče in pijane osebe, ter majhne otroke. Da so od moških storilcev prištevnejše, prisrčnejše in preračunljivejše. Po dejanju ne izgubijo razsodnosti. Storiijo vse, da bi ostale neodkrte ali vsaj zmanjšale svojo kazensko odgovornost. Nedvomno grde poteze. Ker pa uboj nikoli ne more biti lep, saj nam gre na živce že klinje sosedovega petelina, moramo ohraniti hladno kri.

Boris Uderman zatrjuje, da je največja gostota ubojev v vzhodni Sloveniji (Dolenjska, Zasavsko-savinjska dolina, Štajerska s Korosko in Pomurje s Podravjem), kjer je tudi ugotovljena med storilci slabša izobrazbena struktura, večja primitivnost in pogosta alkoholna zasvojenost. Pa smo spet pri alkohol! Kar 67 odstotkom vseh ubojev na Slovenskem botruje alkohol. Pa še nekaj: »V minulih 80 letih se je na območju bivše Kranjske, ki obsega 27 občin sedanje osrednje Slovenije, tako spremenilo razmerje koeficientov med uboji in samomorji na 100.000 prebivalcev, da je koeficient samomorov v obdobju, ki ga obravnava, 15-krat večji kot pred osemdesetimi leti, medtem ko je bil takrat koeficient ubojev enak koeficientu samomorov. Iz tega sklepamo, da se je pri Slovincih v tem času močno povečala navznoter obrnjena agresivnost.«

Med storilci je največ poročenih in precej samskih. Največ je kmečkiga in na vsi živečega prebivalstva. Izobrazba: nizka. Ubijajo se med seboj. Lahko bi rekli: Povej, koga ubiješ, in povem ti, kdo si.

Uderman: »Čim višja je izobrazba, tem manjša je kriminaliteta nasilja in

obratno. Medtem ko se bolj izobraženi poslužujejo psihične agresije, neizobraženi reagirajo nasilno, primitivno.« Več kot 13 odstotkov vseh ubojev v Sloveniji storiijo delavci iz drugih republik, ki so pri nas začasno zaposleni. »To so ljudje, ki živijo odtrgani od svojega okolja,« pojasnjuje Uderman, »v zelo slabih stanovanjskih razmerah in se težko prilagodijo novemu okolju. Vedina teh ubojev pa je med njimi samimi. Ponavadi ob prezirih in žalitvah v slabo izrabilen prostem času, ubijajo sonarodnjake in delovne tovariše.«

Malo je ubojev na Slovenskem pa je njih število vseeno vznemirljivo. Kot je vznemirljivo nasilje, ta pomembna sestavina človekovega vedenja, ki ima različne družbene, duševne in biološke vzroke ter pogoje.

Dr. Janez Pečar z inštituta za kriminologijo se je ukvarjal tudi s tistimi, ki so bili zaradi takega nasilja — žrtve. »Viktimologija se ukvarja s trpljenjem ljudi. Njena praktična vloga je v opozorjanju na nevarnosti, ki nastajajo. Ni še dolgo tega, ko so se sodišča ukvarjala le s storilci, z žrtvami pa nič. Pomembno je vedeti, da žrtve velikokrat prispeva k svoji lastni viktimizaciji. Žrtve je lahko provokativna. Včasih postane nekdo žrtev samo zato, ker je vlogi, ki ga je doletela, nameril svojemu ubijalcu.«

Med žrtvami ubojev je 27 odstotkov žensk in 73 odstotkov moških. Zakonska zveza je močan viktimogen dejavnik, saj je med žrtvami največ poročenih. Med žrtvami je veliko alkoholikov.

Dr. Pečar: »Događa se, da ljudje grdiijo žrtve in blagrujejo storilca. Pogosto žrtve (to posebej velja za ženske), okolica slabše vrednoti od storilca. Prav tako žrtve so največkrat sprožile dokope s svojim izizvajanjem, grožnjami, tako da se pogosto do zadnjega ni vedelo, kateri v paru bo storilec in kateri žrtev. To kaže, da nasilje poraja se hujše nasilje.«

Med 271 žrtvami (1954—1967) je bilo le okoli 30 odstotkov v trenutku smrti treznih. Z opitostjo naraščata napadnost, razburjenje in se zmanjšuje sposobnost za obrambo.

Pri ubojih gre pogosto za razmerja, ki presegajo dva človeka. To so konfliktni situacije, ki jih povzročita tretja oseba in na katere se sodišče ne ozira. Te tretje osebe imenuje dr. Pečar »vpletene opazovalce«. Opazovalce zato, ker opazujejo razvoj dogajanja med osebama. Vpletene pa zato, ker se sami bolj ali manj zanimajo za spor. »Med raziskovalnim delom za študijo Uboji na Slovenskem se je izkazalo, da tretja oseba sodeluje z enim ali drugim in s' podpiranjem, hujškanjem, z navajanjem vpliva na medsebojne odnose. Tako te tretje osebe sploh niso več pasivni in nedeležni opazovalci, ampak aktivno udeleženi pri kaznivem dejanju. Pravosodje te vpletene opazovalce velikokrat zanemara. V naši raziskavi smo ugotovili, da je pri skoraj vsakem drugem uboju sodelovala tretja oseba, ki pa je po razpletu dogodkov ostala neprizadeta. Le 15 jih je bilo zaradi pomoči ali navajanja obsojenih ali le 12 odstotkov vseh vpletenih opazovalcev. Nujno bi bilo podrobneje proučevati tretje osebe in ugotovljati stopnjo njihovega sodelovanja, ki je doslej najmanj znano.«

Kazalec na uri neusmiljeno odmerja minute in po svetu se dogajajo zločini. Pretirano se zaradi majhnega števila ubojev na Slovenskem ne smemo veseliti. Ker se s seganjem po lastnih življenjih uvračamo v sam vrh svetovne lestvice samomorilcev. Nasilna smrt, takšna ali drugačna, pa je absurdna. Se veliko bolj kot je včasih absurdno življenje.

Barbara Goričar

Novo delovno mesto

Pedagog v zdravstvu

— Dobili ste torej podporo za svojo idejo. Kakšen profil delovnega mesta pa se je v resnici izoblikoval? Kakšen je dejanski namen in pomen tega delovnega mesta? — Pedagog naj bi delal kot pomoč pri zdravnikovi diagnozi glede na šolske in domače razmere otroka.

To bi bila zdravnikova časovna razbremenitev. Po mnogih pogovorih med pedagogom in učenci je očito, da imajo mnogi probleme v zvezi s šolo in z načinom življenja doma. Vpeljali smo pedagoški list ob sistematiki. Pedagog se pogovarja z učenci — brez učiteljeve prisotnosti — o navadah, ki lahko vplivajo na njihovo zdravstveno stanje. Sledi tudi pogovor z razrednikom. Po končani sistematiki pa zdravnik in pedagog družita vtise. — Kakšna pa je povezava dela pedagoga v zdravstvu z institucijami,

Vsak dan več uživalcev mamil

Za narkomane ni bolniških postelj

Starši mladih narkomanov zahtevajo zakon o obveznem zdravljenju

Do leta 1968 — pri nas praktično ni bilo narkomanov. Tega leta pa smo izgubili svoje narkomansko devišstvo. V slabih šestih letih je uživanje mamil dobilo v Jugoslaviji že značaj epidemije. Iz Beograda, Zagreba in celo iz Niša prihajajo o narkomanih naravnosti alarmantne novice.

Koliko narkomanov je pravzaprav pri nas? Zahodnonemški časopis Spiegel je pred dvema letoma poročal, da je v Jugoslaviji 40.000 uživalcev mamil. Toda to je verjetno le predvidevanje. O številu narkomanov v Jugoslaviji nimamo nobenih uradnih podatkov. Liga za boj proti narkomaniji je pred letom dni ocenila, da v Zagrebu uživa mamila več tisoč ljudi. Trije od stotih zagrebških srednješolcev so v neki anketi izjavili, da so se tako ali drugače že srečali z mamili. Po podatkih beograjske UJV je zaradi mamil prekršilo zakon več kot 1000 ljudi. Izvedenci menijo, da v Beogradu uživa mamila več tisoč meščanov. Javnosti so celo poznana šajališča beograjskih narkomanov. V enem samem razredu ene izmed beograjskih šol so odkrili devet uživalcev mamil, starih 15 let. V Nišu se zdravi več kot 30 bolnikov, ki ne zmorejo živeti brez mamil. V 90 odst. primerov so uživalci mladi ljudje, stari od 14 do 25 let. Med uživalci je znatno več moških kot žensk.

Uživanje mamil prinaša pogosto zelo tragične posledice, o katerih naša javnost ve sorazmerno malo. Najhujše podatke zdravstvene oblasti včasih tudi prikrijevajo, da ne bi delali panike. Pozoren bralec dnevnikov pa si iz drobni vestí vendarle lahko ustvari dokaj črno sliko. V Kaštelu pri Splitu je zaradi prevelike doze mamila umrl mlad fant. Enako se je zgodilo v Splitu. V Kraljevu se je zastrupila zaradi prevelike količine mamil nedorošča dijakinja. Mamilo ji je dal ugleđen meščan. V Beogradu so na pločniku našli truplo zastrupljene narkomanke. Tudi Zrenjanin je imel svojo žrtve mamil. V Novem Sadu si je fant vbrizgal mamilo, razredčeno z navadno vodo. Ni treba posebej zapisati, da je doživel najhujšo agonijo.

Mamljiva prodaja pod roko

Uživanje mamil je bila vse do pred leti za Jugoslovana zadeva, ki jo je povezoval s predstavo o razvajeni in položeni mladini iz zahodnih držav. Zdela se mu je nemogoče, da bi si razvada lahko utrla svojo domovinsko pravico tudi pri nas. In vendar to ni bilo težko. Naša Makedonija sodi med najbolj kvalitetne pridelovalce opijske sivec ves pridelek prodati farmacevtski industriji v Skopju, sicer jim grozijo hude kazni. Toda kaj, ko lahko vsaj del pridelka prodajo pod roko — tudi po desetkrat višji cenah. Visoke vsote so preveč vabljive, da ne bi tvegali. Računajo, da se vsaj tretjina pridelka izgubi prej, preden prispe v šopske laboratorije.

Po drugi strani smo zemljepisno izrazito tranzitna dežela. Če naše ozemlje vodi najkrajše poti iz vzhoda na zahod. Naši policisti iz leta v leto odkrivajo več tihotapcev z mamili. Leta 1968 so imeli opravka le z devetdesetimi tihotapskimi tovari, lani že s sto enainšesdesetimi. Število odkritih tihotapcev se je v tem času povečalo od štirindvajset na dvesto štirideset. V teh šestih letih so zaplenili tri tone in 280 kilogramov različnih vrst mamil. Največ hašiša — 2697 kilogramov, nato nevarnega opija — 487 kilogramov in 92 kilogramov morfija.

Zakaj tihotapcev strože ne privijemo? Zakaj ne uspešno presekati tihotapskih poti? Zakaj končno ne prisilimo vseh domačih uživalcev mamil, da bi se zdravili v bolnišnicah?

Vsaj delno je na to vprašanje reporterju beograjskega tednika NIN odgovoril dr. Stevan Petrović, psihiater iz Vojno medicinske akademije v Beogradu. Takole je povedal: »Če bi milica uspešla presekat vse nedovoljene poti mamil, ki vodijo v našo državo, bi kronični narkomani, ki so postali odvisni od mamil, v desetih urah doživeli zelo hude krize, od katerih bi se nekatere končale s kolapsom. To so najhujši bolniki, težji od psihiatričnih primerov. Kje pa naj bi našli bolniške postelje, da bi namah sprejeli dva tisoč pacientov, kolikor jih je verjetno samo v Beogradu?« V Beogradu in v Srbiji ni niti ene specializirane ustanove za zdravljenje narkomanov. Narkomane zato zdravijo v psihiatričnih ustanovah, vendar je to vse prekrat ustrežno. Ko si narkomani po hudih krizah opomorejo, se znajdejo med duševnimi bolniki, kar vpliva nanje zelo nesposobno. Tudi srbi narkomani zelo težko dobe posteljo v bolnišnici, saj so le te prezaseđene z drugimi bolniki. Ne preostane jim drugega, kot da naprej duševno in telesno propadajo.

Zigosanje ovce

Začetek je zelo preprost. Preprodajalci mamil dajejo potencialnim uživalcem mamila brezplačno. Za to imajo celo poseben izraz: zigosanje ovce. Po drugem, tretjem afiksnu pa ovca že postane reden potrošnik mamil. Novi uživalci mamil kaj hitro pridejo v denarne zadrege. Navadno prodajo vse, kar lahko doma pogašajo. Če gre za zelo mlade ljudi, se vpliv mamil kaj hitro pokaže tudi pri šolskem uspehu. Poprejšnji odličnjaki postanejo ponavitalci. Ljudje brez volje za uestenje in življenje.

Značilno je, da odkrivajo narkomane dokaj pozno, šele štiri leta zatem, ko so postali sužnji mamil. Toliko časa je potrebno, da se narkoman pregreši čez naše zakone. V štirih letih navadno porabi vse denar, razproda vse družinske vrednote in začne krastiti.

Najbolj nesrečni so starši, ki zvedo, da so njihovi še nedorošili otroci postali žrtve mamila. Hudo jim je, ko vidijo, da so zaostali v duševnem razvoju. Se huje je videti mladega narkomana, ki preživlja krizo. Zgodi se, da pride mati na milico in prosi, naj ji zaprosi sina, da bi ga ločili od mamil. Toda na milici ji povedo: »Če se hoče zastrupljati, naj se zastruplja, to je njegova stvar! Nimamo zakonske pravice, da bi ga prijeli, ker uživanje mamil ni prepovedano. Prepovedano je le razpečevanje mamil. Pustite, da kaj naredi pa ga bomo prišli.«

Včasih se zgodi, da miličniki le pripeljejo v bolnišnico kako odkrito skupino uživalcev mamil. Toda zaman, saj v bolnišnici ni prostora zanje.

Oče mladega narkomana je v beograjskem časopisu objavil pismo z naslednjim vsebino: »Mi, starši narkomanov, nismo sposobni, da bi tamu nevarnemu zlu prišli na konec. Stokrat in stokrat smo odhajali na postaje milice, bili smo pri javnem tožilstvu, pri zakonodajalcih, zahtevali smo, naj prekupevalce z mamili strože kaznujejo, z našimi vprašanji smo seznanili celo republiko in zvezo skupščin, zahtevali smo, da z zakonom uvedemo obvezno zdravljenje narkomanov. Zal pa so nam vedno odgovarjali, da za učinkovit boj proti narkomaniji naša skupnost nima zadosti denarja.«

Nekateri izmed uživalcev mamil so medtem postali že težki bolniki. Tako je znano, da jih je med beograjskimi uživalci mamil zaradi uživanja opija kar dvesto zbolelo za cirozo jeter. Če se ne bodo začeli takoj zdraviti, bodo začeli drug za drugim umirati. Zares prihaja čas, ko bo treba kaj ukreniti. Izkušnje preteklih šestih let kažejo, da se uživanje mamil širi kot kaka epidemija nalezljive bolezni.

zavodu za zaposlovanje, strokovni službi za poklicno usmerjanje.

Na tej stopnji se team, ki se za učence zanima, razširi. Podatki o dejanskem učencem zdravstvenem stanju so nadvse pomembni za poklicnega svetovalca pri poklicnem svetovanju učencev ob odhodu iz osnovne šole. Prav tako pa končno pobudo sprejme tudi dišpanzer za medicino dela, ki bo tako laže bolj usklajeno delal s šolskim dišpanzerjem.

Učence bo tako ob odhodu iz osnovne šole obravnavan sistematsko, z različnih, temeljnih zornih kotov: šola daje podatke o uspehu; zavod za zaposlovanje pozna (ker jih raziskuje) učenceve želje in sposobnosti za izbrani poklice; zdravstveni pedagog (kar seveda ni uradni naziv) — šolski dišpanzer nudi točne podatke o učencem zdravstvenem stanju; šolske svetovalne službe pa še podatke o domačih situaciji in drugih učencemih sposobnostih.

Tako bo otrok obravnavan celostno, kot psihosomatska celota v socialnem okolju.

A. Habjan-Križaj

